

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА**

СЛОВНИК БУДІВЕЛЬНИХ ТЕРМІНІВ ТА СПОЛУЧЕНЬ

*(для студентів 2–5 курсів денної та заочної форм навчання
галузі знань 19 – Архітектура та будівництво спеціальності 192 – Будівництво
та цивільна інженерія; професійне спрямування «Промислове та цивільне
будівництво», «Міське будівництво і господарство», «Теплогазопостачання та
вентиляція», «Водопостачання та водовідведення»)*

**Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2019**

Словник будівельних термінів та сполучень (для студентів 2–5 курсів денної та заочної форм навчання галузі знань 19 – Архітектура та будівництво спеціальності 192 – Будівництво та цивільна інженерія; професійне спрямування «Промислове та цивільне будівництво», «Міське будівництво і господарство», «Теплогазопостачання та вентиляція», «Водопостачання та водовідведення») / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад. В. Я. Жиляков. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 58 с.

Укладач канд. техн. наук, доц. В. Я. Жиляков

Рецензент

О. І. Лугченко, кандидат технічних наук, доцент кафедри будівельних конструкцій Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

*Рекомендовано кафедрою будівельних конструкцій,
протокол № 7 від 30 листопада 2018 р.*

ВСТУП

Французький письменник Анатоль Франс назвав словник «усесвітом, розташованим у алфавітному порядку».

Словники виконують інформативну та нормативну функції: вони є універсальними інформаційними джерелами для розуміння того чи іншого явища та найпевніша консультація щодо мовних норм.

Наведений словник відноситься до термінологічних словників, які містять терміни певної галузі науки, техніки, мистецтва. Вони бувають загальними та вузькоспеціальними, крім того, можуть бути тлумачними і перекладними.

Термін — слово або словосполучення, що визначає чітко й однозначно окреслене поняття і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери.

У процесі самостійної роботи студент набуває навичок самоорганізації, самоконтролю, самоврядування і стає активним самостійним суб'єктом навчальної діяльності.

Словник містить понад 900 термінів, які належать до таких галузей: «Промислове і цивільне будівництво», «Архітектура», «Опалення», «Вентиляція, «Водопостачання і водовідведення». Наведено визначення термінів, їхня граматична характеристика.

Особливий інтерес становлять терміни, які зазвичай використовуються під час опису, оцінки й вивчення предметів, що читаються на кафедрі будівельних конструкцій. Словник надає найпоширеніші з них.

Для їхнього уточнення було опрацьовано багато джерел, які наведені наприкінці словника.

Словник будівельних термінів містить терміни, опубліковані в ДБН, ДСТУ та інших нормативних документах.

А

Абсолютна похибка – модуль різниці між точним числом і наближеним його значенням.

Авторський нагляд – контроль із боку авторів проекту за відповідністю об'єкту, що будується, проектно-кошторисної документації. Авторський нагляд здійснюється протягом усього періоду будівництва та приймання об'єкта.

Аварія – обвалення, пошкодження будівлі, споруди в цілому, його частини або окремого конструктивного елемента, а також перевищення ними гранично допустимих деформацій, що загрожують безпечному веденню робіт і спричинили припинення будівництва (експлуатації) об'єкта або його частини.

Аварійно-відновлювальні роботи: 1) роботи, які виконують з метою локалізації осередку руйнування, що виник під дією дестабілювальних чинників, стихійного лиха, техногенних аварій і катастроф; 2) тимчасове відновлення повністю й частково зруйнованих об'єктів для створення у найкоротші терміни мінімальних умов життєдіяльності населених міст чи інших населених пунктів, що потрапили в зону надзвичайних ситуацій, із подальшим відшкодуванням збитків.

Авеню – широка вулиця, переважно обсажена з обох боків деревами.

Автобетононасос – бетонозмішувач (машина для транспортування бетонної суміші по трубопроводах (шлангах) до місця її укладання), змонтований на автомобільному шасі.

Автомат зварювальний – комплекс механізмів і приладів, за допомогою яких механізують процес зварювального з'єднання: збудження дуги, подача зварювального матеріалу, захисних газів (за необхідності), підтримання заданих режимів і техніки зварювання, припинення процесу зварювання.

Автор споруди: 1) фахівець-архітектор, проектувальник, який від початкових етапів проектування до введення об'єкта в експлуатацію своєю безпосередньою працею виконував проектні роботи та здійснював авторський нагляд за будівництвом.

Аглопорит – штучний пористий заповнювач для легких бетонів – продукт дроблення шихти, виготовленої методом агломерації (спікання) з глинистих порід або глиновмісних відходів добувної промисловості. Аглопорит застосовується для виробництва аглопоритобетону.

Агломерація (в металургійному виробництві) – термічний процес грудкування дрібних матеріалів, шляхом їх спікання з метою надання форми та властивостей (хімічного складу, структури), необхідних для плавки. На практиці зазвичай здійснюється на колосникових решітках, із просмоктуванням повітря зверху вниз крізь лежачу на решітці шихту. Уперше промислове виробництво агломерату освоєно на початку ХХ сторіччя. Основні вихідні матеріали: дрібна сира руда та її концентрат, а також паливо (коксова й антрацитна дрібниця до 3 мм), флюс (вапняк і доломіт). Понад 95 % агломерату використовується в чорній металургії.

Адгезія – здатність зчеплення двох різнорідних тіл на молекулярному рівні.

Агресивна дія – дія агресивного середовища, що спричинює корозію будівельного матеріалу.

Агресивне середовище – середовище, яке чинить корозійний вплив на розташовані в ньому експлуатовані конструкції.

Аерація води – збагачення води киснем із повітря.

Аерація приміщень – організований природний повітрообмін, який створюють за допомогою загальнообмінної безканалної вентиляції під дією гравітаційного й вітрового тиску.

Аерація стічних вод: 1) насичення стічних вод повітрям для забезпечення процесів окиснення, десорбції летких речовин або перемішування; 2) процес подавання повітря в стічні води для збільшення вмісту кисню в них.

Азбест – волокнисті мінерали класу силікатів, здатні розщеплюватися на тонкі міцні волокна. Колір зелено-жовтий, блиск шовковистий. Вогне- та вологотривкий. Використовують як теплоізоляційний матеріал, у будівництві тощо.

Азботканина – тканина азбестова, полотно з переплетених азбестових ниток, що містять від 5 % до 18 % сполучного волокна (віскози, бавовни, лавсану). Використовується при виготовленні для прошивки жарозахисного одягу та теплозахисних покриттів. Застосовується як теплоізоляційний матеріал у котельних, різному теплотехнічному обладнанні.

Акведук – водовід у вигляді арочного мосту, в якому стінки й днище лотка є несучими конструкціями. Поширені акведуки, де стінки лотка (труби) – несучі прогонові конструкції моста.

Акт приймання прихованих робіт – офіційний документ, який складається після приймання представниками замовника, підрядника та авторського нагляду виконаних робіт, приховуваних подальшими роботами. Складання такого документа дає право на виконання подальших робіт.

Акустика будівельна – розділ акустики, що розглядає проблеми звукоізоляції огорожувальних конструкцій будівель і споруд.

Акустична штукатурка – звукопоглинальна штукатурка, виготовлена з легких заповнювачів (пемза, здутий вермикуліт, шлакова пемза або перліт, керамзит тощо), певного гранулометричного складу (до 5 мм) та різних в'язучих (портландцемент, магнезійний цемент, вапно, гіпс тощо).

Алебастр – продукт випалу природного гіпсу при температурі 120–170° С. У будівництві алебастр застосовують у вигляді порошку тонкого помелу.

Альков (арабською – «маленька кімната») – ніша в стіні. Може слугувати спальнею, місцем розташування внутрішньоквартирних сходів тощо.

Алкідні фарби – суміш пігментів і наповнювачів з алкідним розчинником. Застосовуються для фарбування металевих, кам'яних, дерев'яних поверхонь при зовнішніх і внутрішніх роботах. Пожежонебезпечні.

Альтанка – невелика садово-паркова споруда

Анкер (анкерний болт) – кріпильна деталь, призначена для з'єднання різних будівельних виробів і конструкцій, а також кріплення обладнання до

фундаменту. Термін «анкер» застосовується також у сенсі «анкерний зв'язок, анкерна плита».

Ангар – закрита споруда для зберігання, технічного обслуговування й ремонту літаків або вертольотів.

Анкер хімічний – це картридж із сумішшю синтетичних смол та інших органополімерів. Картридж аналогічний тубі для силіконових герметиків. Методика фіксації кріплення за допомогою анкера хімічного надзвичайно проста. За допомогою пістолета клей з картриджа видавлюють усередину заздалегідь підготовленого отвору, після чого вставляють металевий елемент. Такі анкерні з'єднання за своєю несучою здатністю на порядок перевершують традиційні розпірні анкери, а в сфері високих навантажень не мають аналогів. Саме ця характеристика й стала причиною зростаючої популярності хімічних анкерів. З'єднання настільки міцно та надійно, що хімічні анкери широко використовуються навіть для зведення мостів. Різні склади мають різну тривалість схоплювання, проте загалом вона становить від декількох годин до доби.

Анкерування арматури – засоби, які забезпечують взаємозв'язок арматури й бетону.

Антикорозійне покриття – покриття, що захищає поверхню металевих виробів від корозії металів, а також підвищує їхню стійкість проти зношування, надає їм декоративного вигляду. До металевих належать, наприклад, покриття з алюмінію, міді, нікелю, олова, до неметалевих – зі скла та склоемалі, оксидів алюмінію, магнію, титану.

Антикорозійний захист – первинний і вторинний захист будівельних конструкцій від дії агресивних середовищ.

Антикорозійні роботи – захист металевих конструкцій від шкідливої дії корозії.

Антикорозійність – властивість матеріалу зберігати свої якості в умовах агресивного середовища.

Антипірени – речовини, що оберігають деревину та інші матеріали органічного походження від займання та самостійного горіння. Антипірени містять сповільнювачі горіння (фосфати амонію, бура, хлористий амоній), синергісти (речовини, що підсилюють дію основного сповільнювача) і стабілізатори, що обмежують витрату сповільнювача.

Антисептики – речовини, що оберігають деревину від гниття. Їх дія заснована на тому, що вони отруюють гриби, що спричиняють гниття деревини. Антисептики бувають водорозчинні та масляні.

Антресоль: 1) верхня частина високого приміщення, поділеного по горизонталі на два півповерхи; 2) верхній півповерх із внутрішньою галереєю в особняках і садибних будинках; 3) у сучасному житловому будинку – полиця під стелею для зберігання речей.

Ар – позасистемна одиниця площі. Один ар дорівнює $100 \text{ м}^2 = 0,01 \text{ га}$.

Арка – криволінійне перекриття прорізів у стіні або прольотів між опорами.

Аркологія – (слово-гібрид із двох слів: архітектура та екологія) – архітектурна концепція, що враховує екологічні фактори при проектуванні середовищ існування людини. Основні принципи аркології розвинені італо-американським архітектором Паоло Солері. У вужчому сенсі під аркологією розуміють ідею про те, що шляхом спорудження великих, самодостатніх, добре спланованих, багаторівневих конструкцій (гіперструктурах), що вміщують у себе населення цілого міста, можна зменшити негативний вплив поселень на навколишнє середовище.

Арматура – сталеві стрижні, високоміцний дрiт, склопластикові нитки, дерев'яні планки, які закладаються в бетон, гіпсобетон, кам'яне мурування, тощо, для підвищення їхньої міцності. Складова частина залізобетонної конструкції, призначена для сприйняття розтягувальних зусиль. Зазвичай застосовують сталеву арматуру, в деяких випадках – неметалічну. Арматура залізобетонних конструкцій: прокатні двотаври, швелери, куточки, сталеві стрижні, прутки та дрiт, що сприймають розтягувальні зусилля, які виникають при роботі залізобетонних конструкцій.

Арматура гарячекатана – сталеві стрижні круглого, еліптичного та інших перерізів, які виготовляють гарячою прокаткою на прокатних станах.

Арматура гладенька – стрижні або дрiт без будь-яких спеціальних виступів на їхній поверхні.

Арматура гнучка – стрижні та дрiт з арматурних сталей або пластичних мас, які використовують як робочу арматуру залізобетонних елементів.

Арматура жорстка – арматура монолітних залізобетонних конструкцій з профільної сталі у вигляді кутників, швелерів і двотаврів.

Арматура зміцнена – стрижнева арматура, яку після прокатки піддають термічній або механічній обробці.

Арматура кільцева – зварені з арматурного дроту кільця, які охоплюють поздовжню арматуру стиснутих елементів.

Арматура електротехнічна – щитки, патрони, вимикачі, розетки, тощо. Пристрої, що входять до складу електропроводки.

Арматурна сталь – сталь, з якої виготовляють арматуру залізобетонних армоцементних конструкцій.

Армоцемент – дрібнозернистий бетон, у масі якого рівномірно розподілені дротові сталеві сітки. Одночасно може бути присутнім і стрижнева або дротяна арматура. З армоцементу можна виготовляти тонкостінні елементи (річкові та морські судна, дебаркадери, резервуари, труби).

Армоцементні конструкції – тонкостінні залізобетонні конструкції, виконані з армоцементу.

Артезіанські води – напірні підземні води, які містяться у водоносному горизонті між двома водонепроникними шарами.

Архітектура – мистецтво проектування й будівництва споруд, що вирішує естетичні та соціальні завдання. Архітектура входить у тріаду головних мистецтв: живопис, скульптура, архітектура.

Аршин – застаріла міра довжини – від 66 до 106,6 см. Після запровадження метричної системи мір вийшла з ужитку.

Аспірація – процес видалення пилу й газів, що утворюються в процесі роботи технологічного обладнання з виробничих приміщень.

Асфальт – штучне або природне органічне в'язуче. Асфальт застосовується переважно для будівництва доріг, а також для влаштування підлог у промислових будинках.

Атріум – приміщення, висота якого становить два й більше поверхів. Може безпосередньо спілкуватися з приміщеннями, розташованими на поверхах будівлі. Атріуми з'явилися в Стародавньому Римі, де слугували місцем для розміщення вогнища.

Аттик – стінка, яка вінчає архітектурну споруду карнизом (часто завершує тріумфальні арки). Може бути прикрашена рельєфами або написами.

Асфальтобетон – будівельний матеріал, що отримується внаслідок затвердіння ущільненої суміші мінеральних наповнювачів (щебеню, піску, тонкоподрібленого мінерального порошку) з органічним в'язучим (бітумом або дьогтем). Асфальтобетон застосовується здебільше для будівництва доріг, а також для влаштування підлог у промислових будинках.

Ацетилен – ненасичений **вуглеводень**. Безбарвний малорозчинний у воді газ. Слугує сировиною для синтезу низки цінних промислових продуктів (наприклад, вінілхлориду – вихідної речовини для виробництва пластичних матеріалів). При спалюванні ацетилену виділяється велика кількість тепла (до 14 000 ккал / м³), тому ацетилено-кисневе полум'я (максимальна температура понад 3000° С) застосовують для зварювання та різання кольорових і чорних металів. Ацетилен зберігають і транспортують у сталевих балонах під тиском у вигляді ацетонового розчину, поглиненого пористим матеріалом (наприклад, деревним вугіллям).

Б

Бак розширювальний – ємкість, що знаходиться в системі водяного опалення, призначена для прийому надлишку води, що виникає при її нагріванні.

Базальт – темна вулканічна гірська порода, що складається з щільної або дуже дрібнозернистої маси, але може містити порфірові виділення. Базальт добре полірується. Базальт використовується як бутовий камінь, наповнювач для бетонів, для мощення вулиць, при виробництві литих кам'яних виробів.

Балка – горизонтальна несуча конструкція будівель і споруд, що має опору в двох або більше точках. Балка, що перекриває один проліт і має дві опори, називається розрізною. Балка, що перекриває кілька прольотів і має кілька опор, називається нерозрізною багатопролітною.

Балкон – консольно виступаючий майданчик на фасаді будівлі, огорожена перилами.

Балюстрада – огорожа дахів, сходів, галерей, балконів у вигляді поручнів з невисокими фігурними стійками (балясинами).

Балясини – елементи огорожувальних конструкцій сходів, балконів, терас, що підтримують перила.

Барви цементні – водні суспензії, що складаються з суміші білого портландцементу з лугостійкими пігментами й деякими домішками для поліпшення властивостей.

Басейн-відстійник – споруда водного басейну або резервуара в системах водопостачання, каналізації, гідроенергетики тощо, а також технологічних установках, що слугує для випадання з рідини завислих частинок осаджуванням під дією їхньої маси. Застосовують басейни-відстійники під час підготовки питної та технічної води, а також для очищення стічних вод.

Башта водонапірна – інженерна споруда, призначена для забезпечення безперебійного постачання водою споживачів та регулювання напору води у водопровідній мережі.

Бетон пористий – бетон, що отримується внаслідок затвердіння спученої за допомогою пороустворювача (газобетон) або спіненої суміші в'язучого (пінобетон), кремнеземного компонента й води.

Бетони – група будівельних матеріалів, що становить собою штучний камінь, що складається з затверділої суміші в'язучих речовин (тощо), води, наповнювачів (пісок, гравій, щебінь, шлак) і різних домішок. За призначенням бетони підрозділяються на конструкційні та спеціальні. За середньої щільності – на особливо важкі (понад 2 500 кг/м³), важкі (1 200–2 200 кг/м³), легкі (600–1 200 кг/м³) і особливо легкі (до 500 кг/м³). Бетони підрозділяються також за видом в'язучого, структурою, видом заповнювачів.

Бетон «старий» – технічний термін, який характеризує вік бетону, подальше збільшення якого мало впливає на зміну модуля пружності та властивостей повзучості бетону.

Бетон дрібнозернистий – бетон, розмір заповнювачів якого не перевищує 10 мм.

Бетон жаротривкий – бетон, здатний зберігати в заданих межах фізико-механічні властивості в умовах тривалої дії на нього високих температур.

Біг-Бег (big-bag) – м'які контейнери для транспортування та зберігання насипних вантажів (цемент, пісок тощо), використовуються для складування та зберігання вторинної сировини та вивезення сміття. Біг-беги – дуже економічний вид упаковки завдяки своїй мінімальній вазі та здатності приймати необхідну форму. Легко адаптуються під будь-які види вантажно-розвантажувального обладнання та установки затарювання та розвантаження.

Біостійкість – здатність будівельних матеріалів протистояти дії продуктів життєдіяльності живих організмів. Ступінь біостійкості залежить як від хімічного складу будівельного матеріалу, так і умов експлуатації.

Бітуми – природні або штучні тверді або рідкі водорозчинні органічні речовини, що складаються із суміші високомолекулярних вуглеводнів та їхніх похідних, що містять кисень, сірку, азот і комплексні сполуки металів. Застосовуються в дорожньому та житловому будівництві, лакофарбовій та хімічній промисловості.

Благоустрій – сукупність пристроїв, що здійснюються для створення зручних і культурних умов життя людей.

Бліндаж – оборонна споруда з міцним покриття (в сучасних умовах часто зі спеціальної хвилястої сталі та збірного залізобетону).

Блок бетонний – вироби з бетону масою від десятків кілограмів до кількох тон. Виготовляються з важких, полегшених і легких бетонів. За призначенням поділяються на фундаментні, цокольні та стінні. Для зниження маси й теплопровідності зазвичай випускаються пустотними або дірчастими. Зазвичай порожнечі мають форму щілин, які розташовані уздовж або поперек блока.

Блок керамічний – штучний пустотілий керамічний виріб щільністю 1 100–1 300 кг/м³. Обсяг порожнин становить 15–40 %, водопоглинання 6–14 %, морозостійкість не менше 25 циклів. Випускаються різних типорозмірів: для мурування стін, перегородок, перекриттів, огорожень, тощо. Основні розміри 250 × 120 × 140 мм, 250 × 220 × 250 мм та 320 × 100 × 140 мм.

Бойлер – пристрій у вигляді резервуара, призначений для одержання гарячої води за допомогою пари, що проходить по трубах, розташованих усередині резервуара.

Болт – кріпильний виріб у формі стрижня із зовнішнім різьбленням на одному кінці, з головкою на іншому, який утворює з'єднання за допомогою гайки або різьбового отвору в одному зі з'єднаних виробів. Бувають із повною або неповною різьбою. Головка болта може бути шестигранною, циліндричною або сферичною.

Ступінчастий болт – болт, діаметр гладкої частини стрижня якого перевищує номінальний діаметр різьби.

Відкидний болт – болт, головка якого виконана у вигляді рухомої частини шарнірного з'єднання.

Призонний болт (болт для отворів із-під розгортки) – болт, діаметр гладкої частини стрижня якого визначають з умови забезпечення роботи з'єднання на зріз.

Фундаментний болт – болт, зі спеціальною формою головки, слугує для кріплення обладнання до фундаменту; спеціальна форма головки може бути розсунутими лапками прорізної частини стрижня, відігнутою частиною стрижня тощо.

Брандмауер – протипожежна стіна.

Брінелля метод – метод визначення твердості матеріалу (на твердомірах) вдавленням у його поверхню кульки із загартованої сталі або твердих сплавів. Числом твердості (НВ) називають відношення заданого навантаження до одиниці площі поверхні відбитка. Названий за прізвищем шведського інженера Ю. А. Брінелля.

Бронза (від італ. bronzo) – сплав міді, зазвичай з оловом, як з основним легуючим елементом. Застосовуються сплави з алюмінієм, кремнієм, берилієм, свинцем та іншими елементами, за винятком цинку й нікелю.

Брус – тип пиломатеріалів, які представляють у перерізі квадрат або прямокутник із співвідношенням сторін не більше 1:2.

Бруківка – дорожньо-будівельний матеріал з міцних гірських порід (граніт, базальт, діабаз, тощо), у вигляді брусків, що мають форму, близьку до паралелепіпеда. Застосовується для влаштування покриттів на окремих ділянках автомобільних доріг і мощення міських вулиць і площ.

Будівельна кліматологія – наукова дисципліна, яка вивчає вплив кліматичних чинників на експлуатаційні якості й довговічність споруд; розділ будівельної фізики. Ґрунтується на основних положеннях фізики атмосфери та загальній кліматології.

Будівництво – галузь матеріального виробництва, в якій створюються основні фонди виробничого та невиробничого призначення: готові до експлуатації будівлі, споруди та їхні комплекси.

Будівельні вироби – залізобетонні панелі, плити, балки, дверні та віконні блоки, деталі й елементи заводського виготовлення, монтовані на місці будівництва.

Будівельні роботи – виробнича й господарська діяльність, спрямована на зведення, ремонт, реконструкцію будівель і споруд.

Будівельний матеріал – матеріал, призначений для створення будівельних конструкцій будівель і споруд, а також виготовлення будівельних виробів.

Будівельний розчин – змішані в певній пропорції матеріали: цемент, вапно, гіпс, пісок і вода. Будівельний розчин використовується при зведенні кам'яного (цегельного) мурування, оздоблювальних роботах як сполучне. Будівельний розчин підрозділяється: за видом в'язких (цементний, вапняний, гіпсовий і складний); за призначенням (мурування, оздоблювальний і спеціальний).

Бункер – ємність для зберігання, перевантаження та транспортування сипучих матеріалів, виконана із залізобетону, сталі або деревини.

Бульдозер – самохідна колісна або гусенична машина з робочим обладнанням, що має або бульдозерне обладнання, яке зрізає, переміщує та розподіляє матеріал завдяки руху машини вперед.

Бункер: 1) вмістище для зберігання рідких, сипких або грудкових матеріалів; 2) спеціально обладнане підземне сховище.

Бурштин – скам'яніла викопна смола древніх хвойних дерев.

Бустилат – клей на синтетичній основі для приклеювання лінолеуму, синтетичних килимових покриттів, полівінілхлоридних плиток для підлог і інших рулонних і плиткових матеріалів. Нерозбавленим бустилатом приклеюють керамічні кахельні плитки. Для приклеювання паперових шпалер його розводять у співвідношенні: 3 частини клею на 2 частини води.

Бут – будівельний камінь, одержуваний при підриванні покладів суцільних порід, таких як граніт, щільний вапняк, піщаник тощо. Бут застосовується для зведення фундаментів, підпірних стінок, огорож.

В

Вагонка – погонажний виріб виріб із деревини – фрезерована тонка дошка (в паз, гребінь, у чверть). Вагонка використовується для обшивки стін і стель.

Вагонка – екологічно чистий матеріал.

Вантові конструкції – висячі покриття, покрівлі, мости, та інші конструкції, засновані на поєднанні роботи жорстких опор і розтягваних сталевих тросів чи стрижнів.

Ванти – сталеві троси, що застосовуються як розтяжки для кріплення високих металевих труб, радіощогл, веж вітродвигунів тощо.

Вантове покриття – покриття, в якому основним несучим елементом є ванти, а навантаження від плит покриття сприймають жорсткі елементи у вигляді залізобетонних або металевих балок.

Вапно повітряне – повітряне в'язуче, що отримується шляхом випалення дроблених вапняних порід (вапняку, крейди, черепашника тощо), що містять не більше 6 % глинистих компонентів.

Вапно гашене – вапно гідратне, вапно пушонка. Отримують із комового або меленого вапна шляхом гасіння його водою. Якщо кількість води становить 60–80 % від маси вапна, грудки розпадаються на тонкодисперсні частинки й утворюється вапно-пушонка. При подальшому розведенні водою отримують відповідно вапняне тісто й вапняне молоко. Застосовується для приготування кладок і штукатурних розчинів, а також в бетонах не високих марок використовуваних у сухих умовах. Вапно-пушонка використовується для приготування сухих сумішей.

Ватерпас – прилад (вертикальний стояк із виском), яким перевіряють горизонтальне положення й вимірюють невеликі кути нахилу поверхонь під час земляних, теслярських та інших робіт.

Введення об'єкта – юридичне оформлення замовником закінченого будівництвом об'єкта в органах виконавчої влади.

Вентиль (трубопровідний) – пристрій для регулювання потоку рідини або газу в трубопроводах.

Вентиляція – регульований повітрообмін в приміщенні, що забезпечує чистоту, певний температурний режим, необхідну вологість і рухливість повітря.

Веранда – засклена неопалювана прибудова до будівлі дачного типу. Зазвичай веранда одноповерхова. Іноді зустрічаються двоповерхові веранди.

Вестибюль – приміщення між входом і внутрішнім простором. Використовувався ще в давньоримській архітектурі (наприклад, у будівлях лазень). Але особливу важливість придбав у країнах із холодним кліматом, для захисту від тепловтрат. До приватних будинків зазвичай вживаються назви «передпокій» або «криті сіни», а слово вестибюль використовувалося для громадських будівель.

Ветхість – встановлена оцінка технічного стану будівлі (елемента), відповідна його фізичного зносу 60–80 %. Загальні ознаки старості визначаються як можливість обмеженого виконання елементами та системами своїх функцій лише при проведенні охоронних заходів або після повної заміни елементів і систем.

Висяче покриття – покриття, в якому висячі елементи перекривають весь проліт, безпосередньо сприймають поперечне навантаження від настилу, підвісок або стояків і передають зусилля на опорні елементи.

Висячий міст – міст, основними несучими елементами якого є сталеві кабелі (ланцюги), що спираються на пілони та сприймають переважно розтягувальні зусилля.

Висячі конструкції – будівельні конструкції, основні несучі елементи яких (стрижні, канати, троси, ланцюги, сітки, мембрани, кабелі тощо) сприймають переважно тільки розтягувальні зусилля.

Вітровий тиск на спорудження – тиск або розрідження, що створюються на поверхні споруди оточуючий його вітром.

Віадук – спорудження мостового типу, призначене для подолання наведених перешкод - ущелин, ярів, доріг, залізничних колій тощо.

Вібратор – будь-яка система, що слугує для збудження механічних, електромагнітних або інших коливань. У будівельних технологіях – пристрій для отримання механічних коливань, що використовується самостійно або як вузол вібраційних машин і устаткування. Найважливіша сфера застосування – ущільнення бетонних сумішей при проведенні бетонних робіт або виготовленні бетонних і залізобетонних виробів. Крім того, вібратори використовуються для механізації вивантаження матеріалів з ємностей, ущільнення ґрунтів і дорожніх покриттів, у вібростендах для випробування конструкцій.

Відмова конструкцій – подія, що полягає в порушенні працездатності, припиненні виконання конструкціями заданих функцій, визначених певними документами. За визначеної нормативної надійності як несучих, так і огорожувальних конструкцій під відмовою розуміють технічний стан елемента, що передуює вичерпанню несучої здатності або цілковитій втраті огорожувальних функцій.

Великоблочні конструкції – об'ємні блоки заводського виготовлення, що становлять частини споруди: кухня, санвузол, ліфтова шахта тощо.

Вентиль призначений для поступового перекриття, тобто можливості регулювання обсягу подачі якийсь середовища.

Кран же може бути або відкритий, або закритий. Фізично кран може бути закритий частково, але таке застосування крана категорично заборонено. Кран зазвичай перекривається одним рухом, наприклад, поворотом на 90°. Вентиль же порухом не перекрити, його наприклад, потрібно довго обертати, щоб повністю перекрити подачу робочої середовища.

Вітраж – вставлена у віконний або дверний проріз, або в самостійну раму декоративна композиція, виконана з шматків (зазвичай різнокольорового) скла. У сучасній архітектурі вітраж – велике скління фасаду великорозмірними стеклами, закріпленими в металевих рамах.

Вітрила – трикутні сферичні елементи купольної конструкції. За допомогою вітрил зводиться купол над чотирикутним у плані приміщеннями.

Вологість – величина, що показує відносний (рідше абсолютна) вміст вологи в матеріалі, визначена за відношенням до маси сухого матеріалу й виражена у відсотках.

Віконне плетіння – конструкція стулки, що складається з брусків і призначена для членування поля скління з метою зміцнення або декоративного оформлення стулки.

Віконні отвори – отвір у стіні для монтажу одного або декількох віконних блоків. Його конструкція передбачає також установку підвіконь, монтажного ущільнення, а також пристрій укосів і відливів.

Вивітрювання – руйнування гірських порід або розчину кладки стін з природних чи штучних матеріалів під впливом різних атмосферних явищ: вітрів, дощів, сніготанення, сонячної радіації, тощо.

Вишка – вантажопідйомна машина безперервної дії, призначена для переміщення людей з інструментом і матеріалами та проведення робіт у вертикальному напрямку (вгору, вниз). Вишка – пересувна конструкція, призначена для короткочасних робіт на висоті.

Вигін – деформація, що виникає в балках, плитах перекриттів, огорожувальних конструкціях під впливом зовнішніх навантажень або температурних змін.

Водозабір – гідротехнічна споруда для забору води з метою водопостачання, іригації.

Водонепроникність – здатність матеріалу не пропускати воду до досягнення одностороннім гідростатичним тиском певної величини.

Водовідведення – використання комплексу інженерних споруд та обладнання з метою видалення стічних, зливових і талих вод із населених пунктів і промислових об'єктів.

Води ґрунтові – підземні води найближчого до поверхні землі водоносного горизонту.

Вогнезахисна фарба – фарба на основі мінерального сполучного, пігменту та наповнювача, яка після затвердіння утворює вогнезахисну плівку. Може виконувати функції декоративного покриття.

Вогнестійкість – здатність конструкцій і виробів протягом певного часу витримувати без руйнування вплив високих температур (вимірюється у хвиликах).

Вогнетривкість – властивість матеріалу витримувати тривалий вплив високої температури (від 1 580° С і вище), що не розм'якшуючись і не деформуючись.

Вогнетривкість конструкції – здатність конструкції зберігати несучі й (або) огорожувальні функції та в межах вимог зберігати міцність, теплопровідність і суцільність в умовах пожежі.

Водомір – прилад, яким вимірюють витрати води.

Водопроникність – властивість матеріалів пропускати воду під тиском.

Вокзал – комплекс споруд для обслуговування пасажирів на станціях шляхів сполучення. Розрізняють авто-, аеровокзали, вокзали залізничні, морські та річкові.

Ворота – рухома захисна конструкція, призначена для забезпечення функціонального зв'язку між двома суміжними просторами (приміщеннями, територіями). Ворота для будівель (споруд) – конструкція рухомого огороження стінового прорізу, призначена для забезпечення транспортних і інших функціональних зв'язків між внутрішніми приміщеннями та прилеглою територією (або між собою).

Вуглепластик – пластмаса, що містить вуглецеві волокна.

Вуглець – хімічний елемент, найважливіший складник органічних речовин.

Вулиця – простір між двома рядами будинків у населеному пункті, призначений для проходу та проїзду.

В'язі – конструктивні елементи або частини будівель, які забезпечують стійкість будинків і споруд, конструкцій та їхніх елементів і розподіляють горизонтальні навантаження між складовими частинами будівель і споруд.

В'язкі речовини – органічні або неорганічні речовини, здатні в через різні причини переходити мимовільно або в силу при теплових впливах з в'язко-пластичного в твердий стан. Неорганічні в'язучі – це мінеральні порошки, що утворюють з водою або іншою рідиною пластичне тісто, яке мимоволі перетворюється в міцне каменеподібне тіло. Це портландцемент, гіпс будівельний, вапно, тощо. Органічні в'язкі речовини – бітуми, полімерні смоли – в пластичний стан переходять при нагріванні (розплавленні) або при додаванні в них органічних розчинників. Тверднуть вони при охолодженні розплаву або при випаровуванні розчинника.

В'язкі повітряні – група в'язучих речовин (вапно повітряне гашене, вапно мелене негашене, гіпсові в'язучі, магнезіальні, розчинне скло), які здатні тверднути, набирати міцність і зберігати її тільки на повітрі.

В'язкі гідравлічні – в'язучі, здібних тверднути й зберігати твердість на повітрі й у воді. До них належать вапно гідравлічне, романцемент, портландцемент і деякі інші матеріали.

Г

Габарити – граничні розміри зовнішніх обрисів предметів, споруд і пристроїв.

Габро – високоміцний стійкий до вивітрювання будівельний матеріал – магматична гірська порода чорного або темно-зеленого кольору (зустрічається плямисте забарвлення). У вигляді полірованих плит використовується для облицювання фасадів будівель.

Газобетон – різновид пористого бетону, що отримується з суміші в'язучого, піску й води з газоутворюючими домішками. Я в'язуче застосовують портландцемент. Газоутворювачем, зазвичай, слугує алюмінієва пудра. При введенні її в суміш відбувається реакція з вапном або лугом, унаслідок якої виділяється водень.

Газосилікат – пористий теплоізоляційний бетон, що отримується з суміші вапна з меленим кварцовим піском шляхом спучування попередньо

приготованого шламу за допомогою газотворювача та твердеванія в різних умовах (автоклавної обробки або пропарювання).

Газосилікатобетон – пористий бетон виготовлений на основі меленого кварцового піску та вапна.

Галерея: 1) довге й вузьке крите приміщення, що з'єднує окремі частини будівлі; 2) частина будинку, в якій одну (зовнішню) стіну замінюють стовпи, колони, балюстрада; 3) підземний хід, що з'єднує окремі споруди; 4) приміщення для експонування мистецьких творів; 5) верхній ярус залу для глядачів.

Гараж – приміщення або комплекс будинків і споруд для зберігання, технічного обслуговування та поточного ремонту автомобілів. Розрізняють гаражі-стоянки та гаражі комплексні.

Гас – продукт перегонки важких нафтопродуктів. Станвить суміш вуглеводнів з температурою кипіння 110–320 °С. Застосовується як паливо та як розчинник

Гвинт – кріпильний виріб для утворення з'єднання або фіксації, виконане у формі стрижня із зовнішнім різьбленням на одному кінці та конструктивним елементом для передачі крутного моменту на іншому. Конструктивний елемент гвинта для передачі крутного моменту може представляти головку (зі шліцом, із накаткою) або шліц у торці стержня.

Невипадний гвинт – гвинт, діаметр гладкої частини стрижня якого менше внутрішнього діаметра різьби.

Самонарізний гвинт – гвинт, який утворює спеціальну різьблення в отворі одного із з'єднаних пластмасових або металевих виробів.

Самосвердлярний самонарізний гвинт – самонарізний гвинт з кінцем форми свердла.

Регульовальний гвинт – гвинт з кінцем спеціальної форми, що служить для фіксації виробів відносно один одного; спеціальна форма кінця може бути циліндричної, конічної, плоскою тощо.

Генеральний план – креслення плану території, що визначає розміщення об'єктів, благоустрій та озеленення території, розташування доріг, інженерних мереж тощо.

Генеральний підрядник – організація, що є головним виконавцем договору підряду на проведення будівельно-монтажних робіт.

Гідравліка – наука про закони руху та рівноваги рідини та застосування їх для розв'язування практичних задач; прикладна, або технічна, гідромеханіка. Під рідиною у гідравліці розуміють крапельні рідини, які вважаються нестисливими, а також гази, якщо швидкість їхнього руху значно менша за швидкість звуку. Гідравліка вивчає рух рідини, оточеної та спрямованої твердими стінками, наприклад трубами (так звана внутрішня задача), на відміну від гідроаеродинаміки, що досліджує взаємодію рідини з граничними поверхнями твердих тіл (так звана зовнішня задача).

Гідрант – пожежний, поливний або промивний пристрій, яким відбирають воду із зовнішньої водопровідної мережі. До гідранта приєднують пожежні колонки, гнучкі шланги тощо.

Гідроаккумулятор – посудина, що працює під тиском, який дає змогу накопичувати гідравлічну енергію та повертати її в систему в потрібний момент.

Гідроізол – рулонний гідроізоляційний матеріал, отриманий шляхом просочення азбестового паперу нафтовим бітумом. Придатний для гідроізоляції фундаментів або цоколів. Кладуть гідроізол на розплавленому бітумі або гарячій бітумній мастиці.

Гіпс – мінерал – водний сульфат кальцію, а також осадова гірська порода, що складається зазвичай з цього мінералу. Отримують тепловою обробкою природного двуводного гіпсу, природного ангідриту з подальшим подрібненням у тонкий порошок.

Гіпсобетон – різновид бетону, в якому як в'язуче узятий гіпс. Для зниження щільності в гіпсобетоні застосовують легкі пористі заповнювачі: паливний або гранульований металургійний шлак, тирса. Для зниження крихкості в гіпсобетон додають волокнисті матеріали: паперову макулатуру, деревну стружку, текстильне ганчір'я, солом'яне різання та інші волокнисті матеріали.

Глиноземистий цемент – швидкотвердіюча високоміцна гідравлічна в'язка речовина з тонкоподрібненого глиноземного шлаку. Марочну міцність набирає за три доби. Марки глиноземистого цементу: 400, 500 і 600. Початок схоплювання не раніше ніж через 30 хв після замішування.

Глини – осадові гірські породи, зазвичай складаються з глинистих мінералів. Мають пластичність: при замішуванні з водою утворюють в'язке тісто, яке при висиханні зберігає надану форму. Використовуються для виробництва кераміки, вогнетривів, як адсорбенти, а також для виготовлення кладок пічних розчинів.

Глухарі – великі шурупи різної довжини і діаметру з квадратної або шестигранної голівкою. Ними скріплюють дерев'яні деталі.

Гнучкість – показник, що характеризує згинальні властивості стиснутих стрижнів, який чисельно дорівнює відношенню розрахункової довжини елемента до радіуса інерції перерізу.

Горище – як правило, неопалюване приміщення, обмежене дахом і верхнім (горищним) перекриттям будівлі.

Господарський спосіб будівництва – форма організації будівельних робіт, при якій роботи виконуються власними силами забудовника, без залучення сторонніх підрядних організацій.

Готель – державне або приватне підприємство, що надає житло тимчасового користування та комунально-побутові послуги приїжджим громадянам. Розрізняють готелі загального призначення, туристські (для автотуристів – мотелі), курортні тощо.

Гравій – природна осадова пухка гірська порода, що складається з окатаних зерен діаметром 5–70 мм. Застосовується як крупний заповнювач у бетонах.

Град – атмосферні опади, що випадають із купчасто-дошових хмар переважно під час грози. Град має вигляд частинок льоду діаметром 5–55 мм і більше. Випадання граду супроводжується зниженням температури на 6–8°.

Гради́рня – споруда для охолодження води висхідним потоком атмосферного повітря. Застосовують переважно у системах оборотного водопостачання промислових підприємств та кондиціонування повітря.

Граніти – повнокристалічні рівномірнотерністі або порфіроподібна гірські породи, що складаються з кварцу, польового шпату й темноколірних мінералів. Мають високу твердість, високу декоративність та довговічність. Межа міцності при стисненні – 120–300 МПа. Використовуються як декоративний облицювальний матеріал, як заповнювач для бетонів, у вигляді кислотоупорної облицювання.

Граничний стан (ПС) – стан, при якому конструкція, основа (будівля або споруда в цілому) перестає задовольняти заданим експлуатаційним вимогам або вимогам при виконанні робіт (зведенні).

Грозозахист, блискавкозахист – захист об'єктів від пошкоджень блискавкою. Для грозозахисту вдаються до заземлення, використовують блискавковідводи, розрядники тощо.

Грунт – загальна назва гірських порід. Розрізняють: скельні ґрунти – породи, що залягають у вигляді монолітного або тріщинуватого масиву та пухкі ґрунти – великоуламкові й піщані породи.

Д

Дамба – гідротехнічна споруда (вал) з піщано-глинистих ґрунтів, каміння тощо. Напірними дамбами захищають низини від затоплення, огорожують канали, з'єднують напірні споруди гідровузлів із берегами; безнапірними дамбами регулюють русла річок, поліпшують умови судноплавства та експлуатації водопропускних і водозабірних споруд.

Дах – верхнє покриття споруди, що захищає його від впливу зовнішнього середовища. Складається з несучої частини – крокв, підкроквяних балок і в низці випадків стійок і зовнішнього шару. Похилі площини даху називаються скатами; внутрішні кути, утворені схилами – розжолобками; зовнішні кути – ребрами; верхнє горизонтальне ребро – коником.

Дах плоский – дах, ухил якого не перевищує 1 %.

Дах похилений – дах, що має ухил. Бувають одно- дво- й чотирисхилі дахи похилені.

Декор – система, сукупність декоративних елементів.

Депо – підприємство, що забезпечує експлуатацію та ремонт рухомого складу залізниць і міського електротранспорту, пожежних машин. Стосовно рухомого складу міського транспорту вживають також термін «парк» (наприклад, тролейбусний парк).

Дефект – будь-яке відхилення від проекту або стандарту, що перевищує нормоване або допустиме значення (кожна окрема невідповідність будівельної конструкції, інженерного обладнання або їхніх елементів і деталей вимогам, встановленим нормативно-технічною документацією).

Деформація – зміни форми та розмірів конструкції, зміна стійкості (осаду, зрушення, крен, тощо); тріщини; деструкція матеріалу конструкції (гниль, корозія); підвищена проникність середовища (рідин і газів).

Деформація пружна – деформація, описана законом Гука, що зникає після зняття навантаження, яке її викликало.

Деформація пластична – залишкова деформація бетону, яка утворилася від мікроскопічних порушень суцільності бетону під впливом дії силових факторів.

Дизайн – сфера творчої діяльності, яка полягає в проектуванні предметного світу штучного середовища, в створенні зручних і красивих речей.

Димохід – газохід, лежак, канал, викладений з цегли або заздалегідь влаштований у товщі залізобетонних панелей для відведення диму та газів із печей у димову трубу (комин, димар), що височіє над покрівлею будівлі або споруди.

Діагностика конструкцій – галузь знань, що визначає технічний стан конструкцій і прогнозує їхній стан; розробляє методи й засоби його визначення, а також встановлює і вивчає ознаки, які свідчать про наявність дефектів в конструкціях і виявляє місця несправності або відмови.

Док: 1) споруда для огляду й ремонту підводної частини судна, а іноді й для суднобудування. Розрізняють доки сухі, наливні та плавучі; 2) штучний портовий басейн із затвором, призначений для стоянки суден під час навантажувально-розвантажувальних робіт; 3) споруда для технічного обслуговування великих літальних апаратів.

Дранка (Гонтя) – дерев'яна тріска, яка застосовувалася для покрівлі дахів. деякою мірою дранка – попередниця черепиці.

Дренаж – система штучних водотоків – дрен (труб, свердловин тощо), якими з ґрунту відводять зайву воду; спосіб осушування земель за допомогою таких водотоків.

Деревина – природний будівельний матеріал рослинного походження. Має волокнисту структуру, і властивості її багато в чому визначаються площиною зрізу. Виокремлюють три основних зрізи: поперечний, або торцевий (поперек волокон), радіальний – по осі стовбура й тангенціальний – також уздовж стовбура, але не в осьовій площині.

Деревно-волокниста плита (ДВП) – листовий матеріал, що виготовляється з деревних волокон. М'які деревно-волокнисті плити з невеликою та середньою щільністю (150-350 кг/м³) застосовують для звуко- та теплоізоляції підлог, стель, для зміцнення покрівель і перекриттів. Напівтверді (середня щільність не менше 850 кг/см³) використовують для внутрішньої обробки будівель, надтверді (не менше 950 кг/м³) – для покриття підлог. Поверхня ДВП може бути пофарбована, облицьована плівковими матеріалами, профільована, перфорована.

Деревно-стружкові плити (ДСП) – виготовляють методом гарячого пресування плоских частин деревини (стружки) змішаних із синтетичним сполученням. За деякими фізико-механічними властивостями ДСП перевершують натуральну деревину: вони менше розбухають від вологи, менш

горючі, мають гарні тепло- та звукоізоляційні властивості. Поверхня деревної стружки, з якої пресують плити, майже повністю покрита плівкою синтетичного матеріалу, що ускладнює розвиток грибків і робить ДСП більш біостійкими.

Дослідницькі роботи для капітального будівництва – комплекс економічних і технічних досліджень, що дають змогу обґрунтувати доцільність і місце розташування будівництва і представляють необхідні дані для проектування.

Дренаж – система траншей, борозен, труб (дрен), колодязів, призначених для збору надлишкової ґрунтової вологи з освоєваної території.

Дюбель – кріпильний виріб. Дюбель призначений для закріплення в твердих суцільних стінових або стельових матеріалах. Принцип кріплення дюбеля: тертя, що виникає завдяки розпору дюбеля при установці в нього шурупа або гвинта, що створює утримує силу.

Дюйм – частинна одиниця довжини в англійських і американських системах мір, у яких основною одиницею довжини є фунт. 1 дюйм = 1/12 фунта = 0,0254 м. Дюйм входить і до старої системи мір.

Е

Екологія – розділ біології, що вивчає закономірності взаємовідносин організмів із середовищем, у якому вони живуть, а також організацію та функціонування надорганізмових систем (популяцій, видів, біоценозів, біосфери).

Екстер'єр – зовнішній вигляд будівлі.

Експериментальне будівництво – будівництво, пов'язане з перевіркою та вдосконаленням архітектурних, містобудівних і технічних рішень. Проводиться за експериментальними проектами. У процесі експериментального будівництва проектні й науково-дослідні установи, що розробляли проектну документацію, здійснюють авторський нагляд за об'єктами будівництва, досліджують їхні експлуатаційні якості. За результатами експериментального будівництва коректують типові проекти, нормативні документи, стандарти.

Експериментальне проектування – дослідне проектування, спрямоване на вибір, вивчення, попередню перевірку ефективності й виявлення нових, прогресивних рішень у галузі промислового, житлово-цивільного та сільськогосподарського будівництва, інженерного устаткування, технології виробництва тощо.

Елеватор: 1) пристрій для переміщення вантажів у вертикальній або крутопохилій відносно горизонту площині; 2) споруда, де зберігають, зважують і видають великі маси сипких матеріалів.

Елінг – прибережна споруда, де будують або ремонтують судна.

Еркер – напівкруглий, трикутний або багатогранний засклений виступ у стіні будівлі.

Ескалатор – механічні рухомі сходи, якими люди переміщуються з одного рівня на інший. Застосовують ескалатори на станціях метрополітену, у торгових центрах тощо.

Естакада – наземна або надвідна мостова споруда для автомобільних шляхів, колій залізниць, комунікацій, для переміщення транспортних механізмів, підйомних кранів тощо.

Етажерка – промислова інженерна споруда каркасного типу, призначена для розташування технологічного устаткування на різних позначках.

Є

Єгипетський трикутник – прямокутний трикутник зі співвідношенням сторін 3:4:5. Сума зазначених чисел ($3 + 4 + 5 = 12$) із давніх часів використовувалася як одиниця кратності при побудові прямих кутів за допомогою мотузки, розміченій вузлами на $3/12$ і $7/12$ її довжини. Застосовувався єгипетський трикутник в архітектурі середньовіччя для побудови схем пропорційності.

Єндова – жолоб, зчленування двох скатів даху, який утворює вхідний кут.

Ж

Жалюзі – світлозахисні штори, що складаються з горизонтальних або вертикальних непрозорих пластикових або металевих пластин, що обертаються на осі.

Житлові приміщення – житлові будинки, котеджі, дачні споруди, призначені для постійного проживання, а також окремі квартири, зареєстровані у відповідних державних органах.

Жорсткість конструкції – властивість конструкції чинити опір деформуванню; фізико-геометричні характеристики поперечного перерізу елемента конструкції. Величину, обернену жорсткості, називають піддатливістю.

З

Заземлення електричне – електричне з'єднання із землею (металевими штабами, проводами тощо) апаратів або інших технічних об'єктів. Розрізняють заземлення захисне, яке охороняє людей від ураження електричним струмом (наприклад, заземлення корпусів електричних машин), і робоче (заземлення антен тощо).

Заклепка – циліндричний стрижень із двома головками, що слугує для нероз'ємного з'єднання деталей або частин споруди за допомогою заклепувального шва. До установки на місце заклепка має одну головку, іншу – замикаючу – утворюють у процесі клепання.

Зал, зала: 1) приміщення великих розмірів, призначене для різних видовищ, спортивних занять, ігор, виставок тощо; залежно від пристосувань і устаткування зали можуть бути спеціалізованими або універсальними, призначеними для декількох різних заходів; 2) велике, парадно оформлене приміщення, розраховане на одночасне перебування значної кількості людей.

Залізничний міст – міст для руху залізничного рухомого складу. Різновиди залізничного мосту – віадуки, шляхопроводи, естакади.

Залізобетон – штучний будівельний матеріал, який складається з сталевого арматурного каркаса залитого бетоном, і конструктивно об'єднує робочі властивості сталі й бетону. При цьому арматура працює на розтяг, а бетон – на стиск.

Залізобетонні конструкції – монолітні або збірні конструкції, виконані зі сталевого арматурного каркаса та бетону що спільно працюють

Замок, замковий камінь – завершальний звід або арка, верхній центральний камінь. Являє собою клиноподібний блок або цеглу, трохи виступає з площини.

Забудовник – фізична або юридична особа або орган державної виконавчої влади (місцевого самоврядування), яка отримала у встановленому порядку земельну ділянку під будівництво або реконструкцію комплексу нерухомого майна.

Заснування підлоги (стяжка) – шар підлоги, слугує для вирівнювання поверхні нижчого шару підлоги або перекриття, додання покриттю статі на перекритті заданого ухилу, укриття різних трубопроводів, розподілу навантажень по нежорстких нижніх шарам підлоги на перекритті.

Затяжка – стрижневий горизонтальний елемент, що сприймає розтягувальні зусилля у розпірних конструкціях (арки, склепіння, крокви тощо) і з'єднує кінцеві вузли будівельних конструкцій.

Збірні залізобетонні конструкції – будівельні конструкції заводського виготовлення, які монтуються безпосередньо на будівельному майданчику.

Зварювальні матеріали – матеріали, використовувані під час зварювання. До зварювальних матеріалів належать плавкі (із захисним покриттям) і неплавкі металеві електроди, плавкий металевий звичайний (суцільного перерізу) і порошковий дріт (металева оболонка зі спеціальними речовинами), а також плавлені та керамічні флюси, гази (аргон, гелій, вуглекислий газ тощо).

Зварюваність – властивість матеріалів, що визначає їхню придатність до зварювання за раціонального технологічного процесу. Оцінюють порівнянням властивостей зварних з'єднань (наприклад, міцності) з такими самими властивостями зварювального матеріалу або їхніми нормативними показниками.

Зварювання – з'єднання твердих матеріалів місцевим сплавленням або спільним пластичним деформуванням. Розрізняють високочастотне зварювання, газове зварювання, дифузійне зварювання, дугове зварювання, електронно-променеве зварювання, зварювання вибухом, зварювання тертям, контактне зварювання, лазерне зварювання, ультразвукове зварювання, холодне

зварювання тощо. До зварювальних належать також процеси наплавлення, паяння.

Звід – будівельна конструкція криволінійної форми, що служить для перекриття приміщення. Розрізняють частини зводу: П'ЯТА – опорна частина зводу. ЗАМОК – верхня частина зводу. ПРОЛІТ – відстань між п'ятами склепіння. СТРІЛА підйому – стрімка лінія з замкової частини до прямої, що з'єднує п'яти.

Звукоізоляція – здатність віконної конструкції знижувати рівень вуличного шуму в приміщенні. Досягається завдяки використанню склопакетів із повітряним або газовим наповненням.

Зв'язки в конструкціях – легкі конструктивні елементи у вигляді окремих стрижнів або систем (ферм), призначені для: забезпечення просторової стійкості основних несучих систем (ферм, балок, рам тощо) споруди та окремих стрижнів; просторової роботи конструкції через розподіл навантажень, прикладених до одного або декількох елементів, на всю споруду; надання споруді жорсткості, необхідної для нормальних умов експлуатації; сприйняття в окремих випадках вітрових та інерційних (наприклад, від кранів, поїздів тощо) навантажень, що діють на споруду.

Згин чистий – вид деформації зігнутого стрижня, в перерізах якого виникають тільки згинальні моменти.

Земляна гребля – гідротехнічна споруда, що перегороджує річку або іншу водойму для піднімання рівня води, для зосередження споруди та створення водосховища.

Золотий перетин – золотий перетин здавна використовується для знаходження максимально врівноважених пропорцій між архітектурними частинами будівель або частинами архітектурних споруд. Принцип Золотого перетину полягає в такому: поділ цілого на дві нерівні частини пропорційно в тому разі, коли менша частина – «мінор» (приблизно 38 %), співвідноситься з більшою частиною – «майор» (приблизно 62 %), так, як велика («майор») до цілого й навпаки.

Знесення будівлі: 1) роботи, що виконуються при розбирання старих, непридатних для експлуатації або аварійних будинків та споруд; 2) цілеспрямована, найчастіше вимушена діяльність з ліквідації будівельного об'єкта, зумовлена різними причинами, зокрема фізичним і моральним зношенням споруди.

Знос - властивість матеріалів чинити опір одночасного впливу стирання та удару.

Зруб (стопа) – стіни рубленого дерев'яної споруди, зібрані з відповідним чином оброблених колод.

I

Ізоляція в техніці та будівництві – захист устаткування або огорожувальних конструкцій від шкідливого впливу атмосферних явищ, експлуатаційних та

інших чинників; сукупність заходів, що запобігають втратам теплової або електричної енергії, знижують рівень шуму тощо. Розрізняють вологоізоляцію, гідроізоляцію, звукоізоляцію, пароізоляцію, теплоізоляцію та електроізоляцію.

Інженерна підготовка території населених місць – комплекс інженерних заходів щодо раціонального містобудівного використання території населених місць, поліпшення в них санітарно-гігієнічних і мікрокліматичних умов. Полягає у вертикальному плануванні території (пристосуванні для забудови рельєфу місцевості), відведенні поверхневих вод, проведенні дренажних, протизсувних і берегоукріплювальних робіт, регулюванні водотоків тощо.

Імпост – завершальна частина колони або стіни, що має вигляд полицки або фігурного карниза, що є опорою для розташованої вище арки. Перемичка над віконним або дверним прорізом того ж призначення. Імпост – елемент віконного блоку, який становить горизонтальну або вертикальну перекладину і використовується для розбиття конструкції вікна на частини. Інсоляції – Ступінь освітленості сонячним світлом будинків, споруд та їхніх внутрішніх приміщень.

Індикатор у техніці – прилад (пристрій, елемент), що відображає перебіг процесів або стан об'єктів у формі, зручній для сприймання людиною.

Інтернат: 1) гуртожиток для учнів при навчальному закладі; 2) навчальний заклад, у якому учні навчаються й мешкають.

Інцерт – облицювання бетонних поверхонь природними або штучними каменями неправильної форми.

К

Кадастр – систематизоване зведення відомостей про певний об'єкт, яке складають офіційні установи. Розрізняють водний кадастр, земельний кадастр, меліоративний кадастр тощо.

Кам'яні конструкції – частини будівель і споруд (фундаменти, стіни, перекриття, арки, димові труби тощо), зведені, зазвичай, із натурального чи штучного каміння.

Камінь бутовий (бут) – шматки каменю неправильної форми, розміром не більше 50 см по найбільшому виміру. Отримують шляхом розробки місцевих осадових і вивержених порід. Камінь бутовий може бути рваним або плітняковий. Застосовують камінь бутовий для влаштування фундаментів, мурування стін деяких споруд, відсипання або бетонування певних частин гідротехнічних споруд.

Камінь керамічний – пористий будівельний матеріал, що виготовляється з глинистої сировини з різними домішками. Камінь керамічний відрізняється від цегли дещо більшими розмірами. За середньою щільністю камінь керамічний підрозділяється на ефективний (не більше $1\,450\text{ кг/см}^3$) і умовно ефективний ($1\,450\text{--}1\,600\text{ кг/см}^3$). Камінь керамічний різниться також за маркою, густиною та морозостійкістю.

Камін – відкрите вогнище, призначене для обігріву приміщення. До основних частин каміна належать: топковик – ніша, в якій відбувається згорання палива; під – своєрідний колосник, на який укладають паливо; димохід – димар, який відводить продукти згорання; зольник – висувна металева ємність для збору золи. Камін володіє малим коефіцієнтом корисної дії (ККД) (5–20 %), тому має переважно декоративне значення. З-поміж позитивних якостей каміна можна виокремити посилену витяжку кімнатного повітря, що добре вентилює приміщення.

Канат – гнучкий виріб зі сталевого дроту або ниток пряжі (карболок) рослинного, мінерального чи синтетичного походження.

Капітальне будівництво – будівництво будь-яких об'єктів, для зведення яких потрібне проведення земляних та будівельно-монтажних робіт із влаштування заглиблених фундаментів, зведення несучих та огорожуючих конструкцій, підводці інженерних комунікацій.

Капітальний ремонт – комплекс будівельних та організаційно-технічних заходів, спрямованих на усунення фізичного зносу споруди, не пов'язаний зі зміною основних техніко-економічних показників будівлі та його функціонального призначення.

Капітель – верхня частина вертикальної опори (стійки, колони, пілястри), яка сприймає навантаження від горизонтальних балок перекриття. З античної архітектури відомі чотири основних типи капітель дорична, капітель іонічна, капітель коринфська і, що є з'єднанням останніх двох – композитна капітель.

Каре – квадратний у плані будинок із прямокутним внутрішнім двором.

Каркас будівлі – основні несучі елементи будівель: фундаменти, окремі опори, стіни, балки або ферми, плити перекриттів чи покриттів, що забезпечують сприйняття навантажень, які діють на будівлю, і передають їх на основу (грунт) та забезпечують просторову незмінність (жорсткість) і стійкість будівлі.

Каркасні залізобетонні конструкції – залізобетонні конструктивні системи, що складаються з колон; перекриттів; підвалін, що утворюють єдиний несучий каркас споруди.

Кар'єр - місце видобування корисних копалин відкритим способом.

Каталог будівельний – систематизований перелік будівельних виробів і конструкцій заводського виготовлення в певному регіоні з їхніми техніко-економічними показниками.

Кахлі (румп) – декоративні плитки з обпаленої глини, покриті кольоровою глазур'ю. Сформовані кахлі висушують, а потім обпалюють при температурі до 1 150°C. Кахлі можуть бути гладкими або рельєфними, покритими глазур'ю (майолікові), або неглазурованими (теракотові).

Кафель – облицювальна керамічна плитка.

Квадр – обтесаний кам'яний блок, який має форму прямокутного паралелепіпеда. Квадр – елемент кам'яної стіни.

Квартал – обмежена з чотирьох сторін вулицями частина забудованої території населеного пункту, передбачає цілісність архітектурного задуму і дотримання економічних протипожежних та санітарно-гігієнічних вимог.

Кватирка – невелика стулка у верхній або нижній частині вікна, призначена для провітрювання приміщення та поєднана з коробкою шарнірним механізмом.

Керамзит – штучний заповнювач для легких бетонів (керамзитобетон). Керамзит створюється внаслідок спучування гранул легкоплавких глинистих порід при їх випалюванні. Керамзит випускається у вигляді щебеню або гравію діаметром 5–40 мм. Крім того, керамзит використовується як теплоізоляційна засипка.

Керамічна плитка для підлог, метласька плитка – обпалені до спікання плитки з глини з додаванням фарбників. Лицьова сторона може бути рифленою, гладкою, з утисненим малюнком тощо. Укладається на цементно-піщану стяжку або спеціальні мастики. Назва «метласька плитка» походить від назви німецького міста Метлах, у якому було організовано перше промислове виробництво.

Керамічна плитка облицювальна – обпалені до спікання плитки, що застосовуються для облицювання стін. Розрізняють порцелянові, фаянсові та гончарні плитки. Лицьова сторона має рифлену покриту глазур'ю поверхню, внутрішня – насічку для кращого зчеплення з розчином або мастикою.

Керамзитобетон – легкий бетон, у якому крупним заповнювачем є керамзит, а в'язучою речовиною – цемент, гіпс або синтетичні смоли. Об'ємна маса керамзитобетону – 350–1 800 кг/м³, міцність на стиск – 0,5–50 МПа. Із керамзитобетону виготовляють несучі та огорожувальні конструкції будинків і споруд, корпуси суден тощо.

Кесон – огорожувальна конструкція для утворення (у спорудженні опор, фундаментів тощо) під водою або у ґрунті робочого простору, вільного від води. В архітектурі – заглиблення квадратної або багатокутної форми на стелях, внутрішніх поверхнях арок або склепінь.

Кладка – конструкція, виконана з окремих стінових каменів, шви між якими заповнюються розчином кладки. Кладка, що складається з покладених у певному порядку (з перев'язкою) каменів або цегли. Основна мета перев'язки – надання конструкції монолітності шляхом укладання каменів кожного верхнього ряду так, щоб вертикальні шви між ними не збігалися з вертикальними швами між камінням нижнього ряду. Існує кілька систем перев'язки: багаторядна (римська); дворядна (ланцюгова); хрестова; готична (польська) і голландська.

Кладка полігональна – кам'яна кладка цокольної частині стіни будівлі, виконана з притесаного один до одного багатокутних каменів.

Кліть – прямокутний у плані дерев'яний зруб. Також кліть – холодна (без опалення) хата, комора.

Клінкер – керамічна плитка або тротуарна цегла. Є різновидом грубої кераміки кам'яного (щільного) черепка. Матеріал неглазуруючий. Клінкер цементний – продукт випалу до спікання раціонально підібраної суміші природних матеріалів. При помелі перетворюється в цемент.

Колектор: 1) ділянка каналізаційної мережі, до якої надходять стічні води;

2) труба або канал, яким воду відводять за межі осушеної території.

Колона – вертикальна лінійна конструкція, висота якої значно перевищує її поперечний переріз. Колона, призначена для сприйняття вертикальних (меншою мірою – горизонтальних) навантажень. **Атлант** – чоловіча статуя в повний зріст, архітектурна деталь, а також може замінити колону, пілястр, кронштейн (за давньогрецьким міфом про титана, що тримає на плечах небесне склепіння). **Каріатида** – колона, опора в будівлі у вигляді жіночої фігури.

Колонада – ряд колон, об'єднаних загальним перекриттям. Колонада може бути частиною (зазвичай) будівлі або галереї. Використовують для оздоблення інтер'єрів, палаців тощо.

Коливання – будь-який процес, під час якого стан тіла або фізичної системи тіл повторюється через певні проміжки часу. Основні характеристики коливання: період коливання, частота коливання, амплітуда, фаза. Найважливішими та найпростішими є гармонічні коливання. Коливання – найпоширеніший вид руху (зміни стану фізичної системи).

Коливання конструкцій – механічні коливання елементів конструкцій під дією динамічних навантажень. Розрізняють коливання поздовжні (розтяг-стиск), поперечні (згин, зсув), крутильні (кручення) і змішані.

Конденсат – рідина, утворена внаслідок конденсації газу або пари.

Коник – верхнє горизонтальне ребро даху. Коник утворюється шляхом перетину двох покрівельних скатів. Коньковий брус – брус, що йде по гребеню покрівлі та скріплює її скати, а також різьблена прикраса на кінці цього бруса (у вигляді кінської голови).

Консоль – частина балки або іншої конструкції. Консоль виступає з площини стіни.

Контрфорси – вертикальна опора, розташована з зовнішнього боку стіни та сприймає бічний розпір. Перетин контрфорсу збільшується в міру наближення до основи по трикутнику або східчасто. У разі виникнення порівняно невеликих навантажень, перетин контрфорсу може бути постійним, що зовні наближає контрфорс до пілястри.

Корозія – процес руйнування матеріалу внаслідок хімічного або фізичного впливу. Корозію заліза та його сплавів називають також іржавінням. Виокремлюють електрохімічну, хімічну та біологічну корозію.

Косоур – похилі несучі балки, на які спираються ступені сходового маршу. У промисловому житловому будівництві збірний сходовий марш виготовляється із залізобетону повністю (і косоури, і ступені) і також називається косоур.

Крейда – осадова гірська порода білого кольору. Складається з карбонату кальцію.

Крихкість – властивість матеріалу руйнуватися раптово, не зазнаючи суттєвої деформації.

Покривальний килим (покрівля) – верхній елемент покриття, що охороняє будинок від проникнення атмосферних опадів і механічних впливів. Покрівля тепла – покрівля, що має шари теплоізоляції.

Крокви – несучі конструкції скатної покрівлі. Крокви складаються з похилих кроквяних ніг, вертикальних стійок і похилих підкосів. За необхідності крокви зв'язуються низом горизонтальними підкроквяних балками.

Кронштейн – деталь, або конструкція у вигляді консолі, випущена зі стіни, служить для якого-не-будь виступу.

Кружало – дерев'яна форма, яка підтримує опалубку, по якій зводяться арочні, склепінні та купольні конструкції. Кружала також використовують при зведенні склепінчастою частини камінів.

Купол – покриття у формі півкулі або перекинutoї чаші, зведена над круглим або багатокутний у плані спорудою.

Кутомір – прилад (теодоліт спрощеної конструкції) для вимірювання кутів у маркшейдерських роботах.

Л

Лаги – горизонтально розташовані колоди, бруси або металеві балки. Лаги є опорою для підлог будівлі або помостів.

Лазерне зварювання – зварювання металів із розплавленням з'єднаних місць теплом, джерелом якого є випромінювання, що його генерує лазер. Застосовують здебільшого у машино - та приладобудуванні.

Лазня – приміщення, призначене для миття тіла, підтримання в такий спосіб чистоти шкіри та її нормального фізіологічного стану, а також поліпшення функціонального стану організму у разі деяких захворювань (ревматизм, подагра, хвороби нирок тощо).

Лак – розчини плівкоутворюючих речовин в органічних розчинниках. Можуть містити пластифікатор, затверджувач та інші домішки, що поліпшують якість покриття.

Ламінат – спеціальна полімерна плівка, завтовшки до 1 мм. Відрізняється високою декоративністю, зносостійкістю та підвищеною температуро- й водостійкістю. Застосовується як поверхневий шар в покриттях підлоги і в декоративно-оздоблювальних плитах. Ламінат – шаруватий пластик на основі ПВХ-смоли. Наноситься на поверхню ДСП під тиском, імітує текстуру природного каменю (мармур, граніт, габро тощо), деревних порід (бук, дуб, груша, горіх, червоне та чорне дерево тощо) Відрізняється підвищеною температуростійкістю, малою стиранністю.

Ландшафт – ділянка поверхні землі, в межах якого всі природні компоненти знаходяться у взаємопов'язаній єдності.

Лебідка – машина для піднімання або переміщення вантажів за допомогою тягового канату чи ланцюга. У разі потреби лебідку поєднують з поліспастом, вона є також частиною таля.

Легкий бетон – бетон, об'ємна маса якого (у сухому стані) становить 500–1 800кг/м³. До легких бетонів належать пемзобетон, аглопоритобетон, вермикулітобетон, керамзитобетон, перлітобетон, шлакобетон, ніздрюватий

бетон тощо. Легкі бетони застосовують переважно в огорожувальних конструкціях будинків і споруд.

Легкі метали – метали з густиною не більше за $4\ 500\ \text{кг/м}^3$: літій, берилій, натрій, магній, алюміній, калій, кальцій, титан, рубідій, стронцій, цезій і барій. Застосовують для одержання легких сплавів, як легуючі елементи тощо.

Легкі сплави – конструкційні сплави на основі легких металів: алюмінію, берилію, магнію або титану. Відзначаються високою питомою міцністю, добрими механічними та технологічними властивостями. Застосовують в авіа-, ракето-, судно- й машинобудуванні, хімічній і нафтовій промисловості тощо.

Лінолеум – рулонний полімерний матеріал для покриття підлог. На сьогодні випускають лінолеум на основі синтетичних смол.

Ліхтар будівлі – опукла (різної форми) частину покриття споруди, що має прорізи для освітлення та вентиляції.

Ліфт – стаціонарний підйомник періодичної дії з кабіною (платформою), якою у вертикальному напрямі переміщують людей або вантажі. Найпоширеніші ліфти з електричною канатною тягою. Місткість кабін пасажирських ліфтів – до 30 осіб, швидкість руху – до 7 м/с, висота підйому – до 150 м. вантажопідйомність вантажних ліфтів – до 10 т, швидкість руху – до 1,5 м/с.

Ліцензування будівельної діяльності – дозвіл, який видають уповноважені компетентні органи на ведення дослідницьких, проектних, будівельно-монтажних і тому подібних робіт.

Лотік – безнапірний водовід незамкнутого поперечного перерізу. Споруджують лотік для цілей гідроенергетики, водопостачання, осушування та зрошування земель, як лісоспуски або рибоходи, для дослідних або навчальних цілей.

Лудіння – нанесення (електролізом або іншим способом) на поверхню металевих виробів шару олова. Захищає вироби від корозії металів, полегшує паяння тощо.

Льодоріз – конструкція (пристрій), якою захищають мости, греблі або інші споруди від ударів криги під час льодоходу й запобігають утворенню крижаних заторів.

М

Магістраль: 1) головний напрям, основна лінія в шляхах сполучення; 2) головний кабель або головна труба в системі електричної, телеграфної, телефонної, газової, водопровідної мережі; 3) широка міська вулиця.

Малі архітектурні форми – об'єкти облаштування та благоустрою території, що задовольняють утилітарні та естетичні потреби людини. Поділяють на малі архітектурні споруди (павільйони, кіоски), інженерно-господарське обладнання, декоративно-пластичні форми (фонтани, паркова скульптура), обладнання для відпочинку, засоби візуалізації інформації (світлові табло, дошки пошани) та ін.

Мансарда – горищне приміщення, обладнане для житлових потреб. Названо за прізвищем французького архітектора Ф. Мансара (1646-1708 рр.). Пристрій мансарди дає можливість отримати додаткову корисну площу в будівлі.

Мансардне вікно – вікно, яке встановлюється в конструкції покрівлі під заданим кутом до горизонтальної площини. Стулка зазвичай фіксується в двох положеннях: або в переверненому – для зручності при митті вікна, або в ледве відкритому, що дозволяє провітрювати приміщення при сильному вітрі, не побоюючись, що вікно закриється.

Марка бетону по міцності (зараз клас бетону) – визначається межею міцності на стиск 100 зразків розміром 150×150×150 мм (Кубікова) або 150×150×600 мм (призма), виготовлених з робочого складу і випробуваних через 28 діб нормального твердіння.

Марка цегли – показник міцності, який визначає навантаження в кілограмах на 1 см², яку може витримати цегла. У промисловості випускається цегла марок: 75, 100, 125, 150, 200, 250, 300.

Марка цементу – показник міцності виробів з цементу на вигин і стиск. Розрізняють марки 200, 300, 400, 500, 550 і 600.

Мастика – в'язко-пластична маса, що отримується змішуванням органічних в'язучих речовин з тонкодисперсних наповнювачами і спеціальними добавками, що володіють клеїть здатністю.

Мауерлат – брус, слугує опорою наклонних дерев'яних крокв і призначений для розподілу навантаження, створюваної дахом споруди. Мауерлат розташовується на верхньому внутрішньому обрізі кам'яних стін.

Маяк – навігаційна споруда відмітної архітектури і кольору для орієнтування судноводіїв. Обладнують світлосигнальними засобами (апаратами з електричними або іншими лампами, лазерами), іншими засобами сигналізації (наутофонами, сиренами, дзвонами тощо), радіотехнічними пристроями.

Мегаполіс – дуже велике як за площею, так і за чисельністю населення місто, що утворилось за рахунок приєднання сусідніх населених пунктів.

Межа вогнестійкості – час в хвилинах (годинах) з моменту початку пожежі до виходу конструкції з ладу (до втрати несучої здатності, обвалення, досягнення незворотних деформацій або до утворення наскрізних тріщин), або прогріву до підвищення температури на протилежній від вогню поверхні близько 220 С°, вище якої можливо самозаймання органічних матеріалів.

Мезонін – надбудова над середньою частиною невеликого житлового будинку. Часто мезонін виконується з балконом.

Мембрана – покриття споруди – просторова конструкція у вигляді гнучкої провисаючої оболонки, закріпленої по верхньому периметру споруди.

Металочерепиця – профільований оцинкований сталевий лист, з двох сторін покритий полімерними захисними, декоративними складами. Зовні нагадує традиційну керамічну черепицю.

Метрологія – наука про вимірювання, способи досягнення їхньої єдності й необхідної точності. Завдання сучасної метрології: теорія вимірювань;

побудова одиниць фізичних величин і систем одиниць; вивчення метрологічних характеристик, перевірка й атестація засобів вимірювання; створення еталонів і зразкових засобів вимірювання; оцінка похибок вимірювання тощо.

Метрополітен – міська електрична залізниця, що проходить під землею (в тунелях), рідше – на поверхні землі й на естакадах. Відзначається великою провізною спроможністю. Основними спорудами й устаткуванням метрополітену є станції (з однією або кількома платформами), депо.

Метизи – вироби різного призначення, виготовлені зі сталевого дроту, катанки або стрічки (зварювальні електроди, сітки, тяжі, кріпильні вироби).

Мечеть – культова споруда, храм у мусульман. Типи мечеті – так званий дворовий (відкритий прямокутний двір, обнесений стінами й галереями) і купольний. Поряд із мечеттю зазвичай будували мінарет.

Міст – споруда, що прокладає шлях над перешкодою. Основні елементи моста – опори (бики і стояки) і прогонові будови. Розрізняють власне мости (через водотоки), віадуки, естакади та шляхопроводи; автошляхові мости, залізничні мости, пішохідні мости й суміщені; аркові мости, балкові мости, висячі мости, рамні мости, консольні й комбіновані. Є також наплавні мости, розвідні мости й збірно-розбірні.

Міцність – властивість матеріалу чинити опір руйнуванню під дією внутрішніх напружень, викликаних зовнішніми силами або іншими факторами (обмежена усадка, нерівномірне нагрівання, тощо).

Модерн – архітектурний стиль кінця XIX - початку XX ст. Стиль модерн з'явився завдяки застосуванню нових техніко-конструктивних засобів. Модерн характерний вільним плануванням, що створює, підкреслено індивідуальний вигляд будівель.

Мозаїка – зображення або візерунок, виконані з кольорових каменів, смальти (різнокольорових шматочків скляних сплавів), кольорової керамічної плитки, тощо. Мозаїка використовується в основному для прикраси будівель.

Мол – споруда (вузька стінка), що прилягає до берега і захищає портову акваторію від хвиль. На основній частині молу, що виступає в море, встановлюють портовий сигнальний вогонь або маяк.

Монтаж – добір (складання) і з'єднання частин (елементів) у єдине ціле: зведення (складання) будинків і споруд з елементів (конструкцій) заводського виготовлення; складання, встановлення і налагодження технологічного устаткування з приєднанням до нього належних технічних засобів і комунікацій; складання радіоелектронної апаратури з електронних і радіотехнічних елементів, електроізолюючих деталей, несучих конструкцій і з'єднувальних проводів.

Монтажний зазор – проміжок між конструкціями, що монтуються. Наприклад, між стіною віконного отвору і рамою віконного блоку. Заповнюється тепло – гідроізоляційними, матеріалами, тощо, в подальшому піддається обробці шляхом виконання укосів.

Морозостійкість – властивість насиченого водою матеріалу витримувати багатократне поперемінне заморожування і відтаювання матеріалу без значної

втрати міцності та маси, і без погіршення властивостей нижче встановленої межі.

Мармур – метаморфічна гірська порода, що складається головним чином з мінералу кальциту і представляє собою перекристалізованої вапняк. Межа міцність на стиск – 100-300 МПа. Відрізняється високою декоративністю і низькою кислотостійкістю. Мармур добре полірується. Застосовується мармур в якості облицювального будівельного матеріалу. Мармурова крихта – заповнювач для штукатурних розчинів і декоративних бетонів. Мармурова крихта складається з відходів, одержуваних при розробці мармурових кар'єрів і виготовленні мармурових виробів. Мармурова пудра – подрібнений до порошкоподібного стану білий мармур. Застосовується в якості добавки до цементу, вапна або гіпсу при виготовленні декоративних штукатурних розчинів.

Н

Нагель – кріпильний елемент, який застосовують для з'єднання стінових брусів між собою

Набухання (розбухання) – зміна лінійних або об'ємних розмірів матеріалу при насиченні його водою.

Накат – укладені суцільним настилом на стіни і балки колоди або пластини, які становлять частину плоского покриття.

Наличник (лиштва) – дерев'яна (пластикові) профільована рамка. Лиштва обрамляє дверний або віконний отвори.

Напівколони – колона, яка виступає з площини стіни на половину розміру перерізу. Конструктивно напівколони – контрфорс, що збільшує стійкість споруди.

Наплавний міст – міст на понтонах або інших плавучих опорах, закріплених якорями. Складається з частин: річкової (власне моста), берегових (естакад на жорстких опорах) і перехідних. Найчастіше застосовують у військовій справі.

Наповнювачі – речовини, що їх додають у суміші для виготовлення гуми, пластичних мас, лакофарб, матеріалів тощо. Для виготовлення гуми як наповнювач використовують сажу, крейду, тальк, слюду, діоксин кремнію та інші речовини, що поліпшують якості гумових виробів. Як наповнювачі для пластичних мас застосовують деревне борошно, азбест, скловолокно, графіт тощо; для лакофарбових матеріалів – барит, гіпс, бентоніт, слюду тощо.

Нащельник – вузька дерев'яна (пластикові) рейка. Нащельник прикриває щілини між дошками покриття або обшивки споруди.

Несправність – стан будівельної конструкції, інженерного обладнання або їх елементів, при якому вони не відповідають хоча б одній з вимог, встановлених нормами. Перебуваючи в несправному стані, будівельні конструкції можуть мати один або кілька дефектів (пошкоджень, надлишкових деформацій).

Некапітальне будівництво – будівництво об'єктів з легких збірних конструкцій, які не передбачають пристрій заглиблених фундаментів і підземних приміщень.

Нівелір – прилад, призначений для визначення перевищення однієї точки над іншою. Нівелірна рейка – дерев'яний брус прямокутного або двотаврового перетину довжиною 3 - 4 м з нанесеною на лицьову поверхню шкалою. Нівелірний репер – геодезичний знак, що визначає пункт нівелірної мережі. Нівелювання – топографічна зйомка рельєфу місцевості по попередньо перенесеним на місцевість точок.

О

Обвал – раптове обрушення мас гірських порід у результаті процесів вивітрювання, під дією вод, землетрусів, під час будівництва тощо.

Обвалування – зведення земляних дамб навколо місцевості, схильної до потенційному затоплення поверхневими водами.

Оболонка – в будівництві і техніці – просторова конструкція, обмежена двома криволінійними поверхнями, віддаль між якими (товщина оболонки) мала порівняно з іншими її розмірами. Застосовують оболонку у покриттях будинків і споруд, у конструкціях резервуарів, літальних апаратів тощо.

Обрешітка – конструкція з брусків, дощок, жердин, тощо. Решетування розташовується поперек крокв (для подальшого настилу по ній покрівельного матеріалу).

Обсадні труби – тонкостінні труби, якими закріплюють (обсаджують) стінки бурових свердловин. Між стінками свердловини і трубами нагнітають цементний розчин, глину тощо.

Оліфа – речовина, що пов'язує в масляних барвистих складах. Оліфа натуральна – плівкотвірна речовина. Оліфа натуральна виготовляється з рослинної олії (лляної, конопляної, тощо) шляхом її термічної обробки. Застосовується оліфа натуральна головним чином при виробництві лакофарбових матеріалів.

Ондулін – хвилястий листовий покрівельний матеріал з волокнистих наповнювачів. Ондулін не містить азбесту.

Опалубка – тимчасова форма, в яку укладають арматуру і бетонну суміш для виготовлення монолітних конструкцій з бетону і залізобетону. Найефективніша опалубка багаторазового використання (інвентарна), складена з уніфікованих елементів і укрупнених блоків. Особливою є так звана гірничка опалубка, використовувана для кріплення гірничих виробок.

Опір теплопередачі – коефіцієнт, який є зворотною величиною коефіцієнта теплопередачі і характеризує теплозберігаючі властивості конструкції (матеріалу).

Опори, підпори: 1) конструкції (частини споруди), що сприймають навантаження від одних елементів (деталей) і передають його у зосередженому вигляді на інші елементи або основу споруди; 2) прийняті в будівельній механіці розрахункові схеми реальних опор споруд.

Оранжерея – застелене спорудження зі штучним кліматом. Оранжерея призначена для вирощування різних теплолюбних рослин.

Орнамент – декоративний елемент в будівельному, образотворчому і прикладному мистецтві, що складається з повторюваних стилізованих природних або архітектурних форм. Основне призначення орнаменту: заповнення поверхонь, обрамлення, поділ частин, прикраса внутрішніх стін, стель і фасадів будівель.

Основа споруди – масив ґрунту, що через фундаменти сприймає навантаження від споруди. Буває природною, коли ґрунтовий масив використовують без будь-яких змін природних властивостей, і штучною, якщо вдаються до закріплення ґрунтів або їх ущільнення.

Отвір – отвір для вікон, дверей, тощо в стінах або перегородках.

Охорона природи – система державних і громадських заходів, спрямованих на збереження, раціональне використання і відтворення природних багатств в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь. Як складова частина природокористування охорона праці тісно пов'язана з раціональним використанням природних ресурсів

Очерет (Комишитові плити) – теплоізоляційні вироби, виготовлені зі стебел очерету, очерету осінньо-зимової рубки з прошивкою металевим дротом.

Очисні споруди – інженерні споруди системи каналізації для очищення, знешкодження та знезараження стічних вод. До очисних споруд належать аеротенки, аерофільтри, біофільтри, септики, відстійники, метантенки, ґратки-дробарки, піско-, нафто-, жиро- і масловловлювачі тощо.

П

Падуга – сферична поверхня, розташована над карнизом в приміщенні. Падуга створює перехід від площини стіни до поверхні стелі.

Паз (жолоб) – в місцях з'єднання елементів будівельних конструкцій (брусів, колод, дощок). В паз вставляється сполучна рейка або гребінь суміжного елемента.

Палац – парадна споруда; спочатку – резиденція володарів або представників вищих верств суспільства, пізніше – будинки органів державної влади та різного громадського призначення.

Палі – дерев'яні, металеві або залізобетонні «стрижні», які заглиблюють в основу будівель і споруд. Палі передають навантаження від фундаменту на щільні (материкові) ґрунти.

Пандус – пологий (близько 15 градусів) підйом для в'їзду на верхній майданчик ганку. У сучасному будівництві пандус влаштовується в багатоповерхових гаражах, підземних переходах, тощо.

Панель – оздоблення нижньої частини стіни приміщення, відмінна від обробки всієї стіни. Панель може бути дерев'яною, мармурової, пластикової або будівельні конструкції: панелі перекриття, стінні, парпетні, цокольні, тощо.

Панелі «Сендвічі» – панелі, виконані з теплоізоляційного сердечника, найчастіше з мінеральної вати, пінополістиролу або пінополіуретану. Зовнішні та внутрішні поверхні таких панелей є зазвичай жорсткі металеві (сталеві або алюмінієві) або пластмасові листи.

Панно – заповнена художнім зображенням частина стіни, обрамлена стрічкою орнаменту або ліпною рамкою. Також панно – дерев'яні різьблені, ліпні або мозаїчні композиції. Паралельно-зсувні стулки – стулка, що переміщається в горизонтальному напрямку, паралельно площині рами, що перекриває собою сусідні, часто глухі, стулки. Широко застосовується при склінні балконів і лоджій.

Парапет – огорожа балкона, покрівлі будівлі, моста, набережної, тощо. У деяких випадках парапет вирішується як декоративний художній елемент.

Паркет – матеріал у вигляді тонких струганих планок (клепок) з твердих порід деревини, службовець для покриття підлог. Розрізняють штучний паркет, щитовий і набірний.

Парове опалення – опалення приміщень сухою насиченою парою, що надходить з парового котла в радіатори або інші опалювальні прилади. Застосовують у деяких промислових будинках і невеликих приміщеннях з короткочасним перебуванням людей.

Пароізоляція – шар матеріалу, основним призначенням якого є запобігання потрапляння вологи в результаті капілярного просочування або дифузії водяної пари в будівельні конструкції.

Партер – в ландшафтній архітектурі – відкрита частина парку, розташована на

Пасаж в архітектурі – торгова споруда, де крамниці розміщують по обидва боки проходу.

Пергамін – рулонний безпокровний матеріал, одержуваний просоченням покрівельного картону розплавленим нафтовим бітумом з температурою розм'якшення не нижче 40 С°. Пергамін використовується в якості армуючої частини нижніх шарів ізоляційних покриттів у покрівлі.

Перегородка каркасна – перегородка, що складається з каркаса (несуча частина), заповнення та обшивки.

Перекрыття – конструктивна частина споруди, що розділяють його на поверхи. За призначенням перекрыття бувають цокольні, міжповерхові, горищні; за формою - плоскі і склепінні. Несучими елементами плоских перекрыттів є балки і плити.

Перемичка – невелика балка, що застосовується для перекрыття дверних, віконних, тощо, прорізів.

Перемички клинчасті – плоска перемичка абочного типу, викладена з радіальної або клинчастої цегли. Перемичка клинчастого працює за принципом арки. Також застосовується в пічному, особливо камінному будівництві.

Перезволоження ґрунту – повне насичення ґрунту водою, що веде до порушення його структури і втрати несучої здатності.

Перила (поручні) – огорожі різної конфігурації. Поручнями захищають сходи, балкони, тераси, набережні, мости. Як правило, перила мають висоту близько одного метра.

Перспектива – система зображення тривимірного простору на двомірній площині відповідно до зоровим сприйняттям людини. В архітектурних кресленнях перспектива використовується для побудови ілюзорного простору.

Пемза – легка вулканічна пориста порода світло-сірого кольору, схожа на застиглу піну. Межа міцності пемзи – 0,2–1,4 МПа, середня щільність – 300–600 кг/м³, дійсна густина 2,5 г/см³.

Підстави споруд – масив ґрунту, на який передаються навантаження від фундаментів будівель і споруд.

Піноазбест – особливо легкий мінеральний теплоізоляційний матеріал. Готується піноазбест з распушеного хризотил-азбесту, технічної піни та хімічних реагентів. Середня щільність близько 20 кг/м³.

Пінобетон – ніздрюватий легкий бетон, що отримується з піномаси, яка готується з цементного тіста, поризованого технічної піною, що утворює повітряні осередки (пори).

Пінопласти – органічні високопористі матеріали, одержувані з синтетичних смол. Пінопласт – матеріал, що має пористу структуру, що складається з несполучених осередків. Пінопласт має низьку щільність, високі тепло- і звукоізоляційні характеристики. До недоліків пінопласту можна віднести горючість.

Пінополівінілхлорид – теплоізоляційний поропласт, одержуваний поризацією полівінілхлоридних смол. Середня щільність <100 кг/м³. Матеріал, незначно змінює свої властивості при зміні температури від +60 С° до - 60 С°.

Пінополістирол – теплоізоляційний поропласт, одержуваний спученням полістиролу при нагріванні під дією газообразувача. Середня щільність пінополістиролу становить 14 - 35 кг/м³. Найкращими характеристиками володіє пінополістирол, виготовлений методом екструзії.

Пінополіуретан – теплоізоляційний пінопласт, що отримується з поліефірної смоли та спеціальних добавок, що реагують з полімером і спучуються вихідну суміш. Затвердіння відбувається при підвищеній температурі. Середня щільність 20 - 30 кг/м³. Пінополіуретан може бути жорстким або еластичним.

Піноскло (ніздрювате скло) – являє собою пористий теплоізоляційний матеріал, одержуваний шляхом спікання скляного порошку з одночасним спученням його під дією газоутворювача. Середня щільність 170–200 кг/м³. Піноскло з сполученими порами використовується як звукопоглинальний матеріал, із закритими порами – як теплоізоляційний. Скло пористе – один з найміцніших теплоізоляційних матеріалів.

Піщаник – уламкові породи, що складаються з дрібних частинок різних мінералів, зцементованих в міцну масу. Забарвлення піщаника може бути білим, сірим, жовтим, червоним.

Пісок – сипучий матеріал, що складається із зерен різних мінералів (кварцу, польового шпату, слюди тощо.) з розмірами 0,14–5 мм.

Пігменти – нерозчинні сухі речовини, що додають забарвлення лакофарбових матеріалів, пластмас, тощо. Неорганічні пігменти поділяються на природні та штучні (синтетичні). До природних пігментів ставляться, зокрема, різні оксиди заліза, марганцю, хрому та інші сполуки (залізний сурик, охра, мумія), а також деякі види глин і вапняків. Синтетичні пігменти діляться на органічні і неорганічні. Основними характеристиками пігментів є колір, світло і атмосферостійкість, інтенсивність, покриваність, антикорозійні.

Пиломатеріали – виготовляються шляхом поздовжнього розпилювання пиловочного колод. Колоди на пиломатеріали можуть розпилювати по діаметру (пластини) або по двох взаємно перпендикулярним діаметрам (четвертина).

Пілон – потужна опора, що підтримує перекриття, склепіння, арки, підвалини мостів.

Пілястра – прямокутний плоский вертикальний виступ, що повторює всі частини і пропорції колони. Пілястра є декоративним елементом, що служить для вертикального членування площини стіни. У деяких випадках пілястри може служити конструктивним посиленням стіни.

Пластина – половина розпиленої або розколотої уздовж колоди. Пластини застосовуються для настилання підлог, стель, дерев'яних мостів, тощо.

Пластізол – являє собою пористий теплоізоляційний матеріал, одержуваний спіканням скляного порошку з одночасним спученням його під дією газотворювача.

Пластичність – властивість матеріалу змінювати форму і розміри під дією зовнішніх сил, не руйнуючись, причому після припинення дії сили тіло не може мимовільно відновити свої розміри і форму, в тілі залишається деяка залишкова деформація, яка називається пластичною деформацією.

Плінтус – профільована дерев'яна або пластикова рейка. Плінтус призначений для прикриття щілин між підлогою та стіною, можна розглядати і як елемент архітектурного оформлення приміщення.

Підбалки – відрізок бруса, розташований між несучою балкою і опорними стійками. Підбалки призначені для розподілу вертикального навантаження.

Підпірна стінка – залізобетонна, бутова, металева або дерев'яна конструкція. Підпірна стінка утримує від обвалення що знаходиться за нею масив ґрунту.

Підлога «Активна тепла» – підлога, в основу якої укладаються обігрівачі підлогу елементи (трубопроводи з гарячим теплоносієм, електрокабелі, тощо).

Підлога «Тепла» – підлога, основа якої (стяжка) виконана з матеріалу з низьким теплосвоєнням.

Підлога наливна безшовна – монолітні покриття підлог, що виконуються з рухомих полімервмісних складів по попередньо підготовленій підставі або стягуванню.

Плити деревоволокнисті (ДВП) – матеріал, що отримується гарячим пресуванням маси, що складається з целюлозних волокон, води, синтетичних полімерів і спеціальних добавок. Сировиною для виробництва ДВП служать відходи деревообробного виробництва, паперової макулатури, а також стебел соломи, очерету, кукурудзи, бавовнику і деяких інших рослин.

Плити деревостружкові (ДСП) – являють собою вироби, одержувані гарячим пресуванням стружкової маси, змішаної зі сполучною. Виготовляються одно- і багатошаровими. Властивості плит залежать від того, які матеріали використовуються при виробництві та виду сполучного.

Плита МДФ – новий вид ДВП європейського виробництва. Плити МДФ готуються з тонкодисперсної деревної муки, спресовані з синтетичними смолами. На відміну від традиційно застосовуваних ДВП, плити МДФ фрезеруються і покриваються декоративними плівками.

Плита цементно-стружкова – конструкційний матеріал, що складається з пресованих деревних стружок, змішаних з цементом, відповідними добавками і водою. Морозостійкий, відносно легко обробляється, нетоксичний. Застосовується при влаштуванні огорожувальних конструкцій, перегородок, підлог.

Плитка глазурована (емальована) – плитка, що має поверхню покриту шаром кольорового скла, що додає їй важливі естетичні характеристики (колір, блиск, малюнок, відтінки, тощо), а також технічні властивості (твердість, непроникність, тощо).

Пливуні – насичений водою пухкий ґрунт. В результаті тиску вище розміщених товщ та інших механічних впливів пливун переходить в текучий стан.

Повітряна завіса – вентиляційна установка, розташована біля воріт будівлі, що запобігає надходженню в нього холодного зовнішнього повітря.

Повітропровід – трубопровід для переміщення повітря в системах вентиляції, опалення та кондиціювання.

Покрівля – верхня частина даху, що складається з дерев'яної обрешітки і зовнішнього покриття. В якості покриття застосовуються найрізноманітніші матеріали: від дранки і черепиці до сучасних пластикових матеріалів.

Покриваність – здатність лакофарбового складу при рівномірному нанесенні на одноколірну поверхню приховати її первісний колір.

Пошкодження – стан, що полягає в порушенні справності будівельної конструкції або її частини внаслідок впливу зовнішніх впливів, що перевищують рівні, встановлені в нормативно-технічній документації на конструкцію.

Покриття гонтове (ШИНГЛС) – покриття виконується у вигляді листів (покрівельної плитки) «під черепицю». Виконується з основних бітумінозних матеріалів з декоративною посипкою.

Покриття будівлі – верхнє огороження будівлі для захисту приміщень від зовнішніх кліматичних факторів і впливів.

Покриття підлоги (чиста підлога) – верхній шар підлоги, який безпосередньо піддається експлуатаційним впливам.

Покриття горищні – покриття, що утворить простір (прохідне або напівпрохідне) над перекриттям верхнього поверху.

Полімербетон – матеріал на основі раціонально підібраної суміші поліефірних смол і різних мінеральних наповнювачів.

Половняк – розбитий навпіл (або на більш дрібні частини) цегла.

Портал – архітектурно оформлений і багато прикрашений різьбленням, тощо. Дверний проріз монументальної будівлі.

Портик – утворена несучими колонами галерея. Порттик розташовується перед входом в будівлю.

Портландцемент – гідралічна в'язка, в складі, якого переважають силікати, алюмінати і алюмоферитів кальцію. Виходить при тонкому подрібненні клінкеру і гіпсу. Може містити різного роду добавки. Патент на нього був отриманий в Англії Д. С. Аспдін в 1824 році.

Пресування - метод формування у виробництві керамічних бетонних, плит, тощо. Виготовлення плиток проводиться з порошкоподібної суміші, ущільнюється і формуються під високим тиском за допомогою преса.

Прогін – балка в системі несучих конструкцій будівлі. Прогін опирається безпосередньо на опорні частини споруди – стіни, колони, пілони.

Продух – невеликий отвір в цоколях, стінах, перекриттях будівлі. Продухи призначені для природної вентиляції замкнутих просторів споруди.

Проліт – відстань між суміжними опорами, що перекривається балкою, плитою, аркою, фермою, тощо. Розрахунковий проліт – відстань між вісями опор. Проліт у світлі – відстань між внутрішніми гранями опор.

Проникаюча гідроізоляція – надійне забезпечення водонепроникності бетонних і кам'яних конструкцій шляхом ін'єкцій спеціальних складів.

Прошарок підлоги – проміжний шар підлоги, який зв'язує покриття з нижнім шаром підлоги або служить для покриття пружною звукоізолюючою «постіллю».

Профнастил – металевий профільний лист, на який зверху нанесено шар цинку, потім послідовно – шар ґрунтовки, полімеру.

Пружність – властивість матеріалу мимовільно відновлювати первинну форму і розміри після припинення дії на нього зовнішньої сили. Основна характеристика – модуль пружності.

Пудра алюмінієва – тонко подрібнений порошок алюмінію, не розчинний у воді і в органічних розчинниках. Застосовується в якості пігменту, при виробництві будівельних матеріалів (газобетону), в піротехніці.

П'єдестал – художньо оформлене підставу для скульптури, вази,obelіски, колони.

Пуцолан – слабо зцементовані відкладення вулканічних матеріалів (попели, тощо). Різновид вулканічних туфів. Світлі різновиди пуцолану застосовуються при виготовленні гідралічного вапна і пуцоланового цементу. Такий цемент має підвищені водо- і сульфатостійкість, але відрізняється зниженими повітря- і морозостійкістю в порівнянні з портландцементом.

Р

Радіатор – прилад систем водяного і парового опалення, в якому циркулює теплоносіє.

Ракурс – перспективне скорочення архітектурних форм, зображених фігур і предметів.

Рама в техніці – стрижнева система, елементи якої (ригелі, стояки) з'єднано у вузли жорсткими в'язями або шарнірами. Рами – в основному несучі конструкції будинків і споруд, вони створюють рамний каркас або основу споруд і машин.

Рампа: 1) похила споруда, що сполучає між собою поверхні різних рівнів (наприклад, у багатоповерхових гаражах); 2) похилий майданчик для остаточного гасіння (після гасіння у спеціальній башті) коксу, його висушування й остигання.

Рама залізобетонна – залізобетонна конструкція, що складається з колон жорстко закріплених в фундаментах та ригелів (балок або ферм).

Рейка геодезична – вимірювальний пристрій, який використовують у нівелюванні. Рейка геодезична – дерев'яний брусок завдовжки 1,5, 2, 3 і 4 м; шириною 10-20 см, товщиною 23 см з нанесеною на його поверхню шкалою.

Реконструкція: 1) перебудова споруди для поліпшення її функціонального призначення; 2) відтворення порушеного первісного вигляду населеного пункту, архітектурного ансамблю або окремої будівлі, а також творів скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва тощо.

Реконструкція об'єкта – будівельні роботи в окремих приміщеннях об'єкта, що проводяться з метою часткової зміни фасадної частини і (або) несучих конструкцій будівлі, що передбачають один з видів робіт (або їх комплекс): зміна форми віконних і дверних прорізів; створення, ліквідація віконних і дверних прорізів; зміна входів; пристрій входів, тамбурів входів; влаштування лоджій, балконів; скління лоджій, балконів; заміна столярних елементів фасаду.

Рельєф: 1. Рельєф – скульптурне зображення на площині. Рельєф може бути поглибленим (койланогріф) і виступаючим (барельєф, горельєф). 2. Рельєф – конфігурація поверхні земельної ділянки (рельєф місцевості).

Ремонт – сукупність техніко-економічних і організаційних заходів, пов'язаних із підтриманням і частковим або повним відновленням споживчої вартості основних фондів (засобів виробництва) або предметів особистого споживання. Розрізняють поточний, середній і капітальний ремонт.

Репер у геодезії – знак, що позначає і закріплює на місцевості точку земної поверхні, висоту якої над рівнем моря визначено нівелюванням.

Рівень сейсмостійкості – вимірюється в Магнітудах. При цьому на практиці використовується значення Магнітуд від 0 до 9 включно. (визначаються М=1, 2 тощо)

Ригель – горизонтальний елемент будівельної конструкції (балка, прогін). В рамах ригель з'єднує стійки, в каркасах – опори, в дахах – крокви.

Лінійний, переважно горизонтальний, несучий елемент (балка, стрижень) конструкцій будинків (споруд). З'єднує жорстко або шарнірно вертикальні елементи – колони, стояки (ригельні рами), слугує опорою балок (прогонів) і плит (ригель перекрыття, покриття).

Ризик допустимий – рівень ризику, відповідний нормативної надійності будівельної споруди, при якій розмір і ймовірність втрат і збитків при проектних впливах і нормальної експлуатації цієї споруди є по соціально-економічних міркувань допустимими для конкретного суспільства (держави) в конкретний період часу.

Риштування – конструкція у вигляді настилу на стійках і призначена для виконання робіт, вироблених на невеликій висоті.

Рівень води – висота поверхні води у водоймах над умовною горизонтальною площиною (відносний рівень води) чи рівнем моря (абсолютний рівень води). Коливання рівня води на річках відбувається протягом року і залежить від умов живлення, площі водозбору, погодних процесів тощо. На ріках України найвищі рівні води навесні.

Рівень, ватерпас – прилад для перевірки горизонтальності площині.

Рідке скло – водний розчин силікатів натрію, калію (або інших лужних металів) та їхніх сумішей. Застосовують для виготовлення силікатних фарб, клею, кислотостійких цементів, жаростійких бетонів, ливарних форм, для силікатизації ґрунтів тощо.

Роза вітрів – графічне зображення повторюваності напрямів і сили вітру в певному пункті за певний період. Для побудови рози вітрів від центра діаграми у масштабі по 8 або 16 румбах відкладають вектори, пропорційні повторюваності напрямів або значенням швидкості вітру.

Розвідний міст – міст з рухомою (розвідною) прогоною будовою для проходження суден значної висоти. Обладнують механізмами переміщення прогонової будови, світловою і звуковою сигналізацією, блокувальними пристроями.

Розпір – горизонтальна складова від вертикального навантаження, що виникає в конструкціях, що працюють на розпір (арках, склепіннях, тощо).

Розрахункова схема – спрощене (умовне) зображення споруди (або основи споруди, системи конструкцій, механізму), прийняте для її розрахунку. У розрахунковій схемі виділяють чинники, найважливіші в експлуатації споруди, і не враховують багато другорядних її особливостей.

Розрахунок споруд – визначення зусиль, деформацій і переміщень в елементах споруд за статичних, динамічних та інших навантажень. Пов'язаний із застосуванням різних розрахункових схем і методів розрахунку, що дає змогу забезпечувати надійність і довговічність споруд, оцінювати граничний стан конструкцій, за якого їхня подальша експлуатація стає неможливою.

Розтяг-стиск в опорі матеріалів – видовження або укорочення тіла (стрижня, бруса тощо) під дією сил, рівнодіюча яких перпендикулярна до поперечного перерізу тіла і проходить через центр його ваги.

Розріджувачі – рідини, що служать для зменшення в'язкості складів або розведення сухих мінеральних фарб. Як розріджувачів в лакофарбових складах використовують оліфи і різні емульсії.

Розчин «теплий» – для приготування такого розчину як заповнювач використовується пористий заповнювач (наприклад, спучений перліт,

вермикуліт). Маючи середню щільність, як правило, не більше 1200 кг/м^3 і теплопровідність до $0,3 \text{ Вт/мК}$, вони виключають «містки холоду» в кладці. Розчин теплий також використовується для приготування «теплої» штукатурки.

Розчин «холодний» – для приготування такого розчину як заповнювач використовується природний, найчастіше кварцовий, пісок з максимальною крупністю до 5 мм. Товщина швів цегляних стін повинна знаходитися на рівні 10 - 12 мм.

Розчинники – рідини, що служать для додання складам необхідної консистенції. Як розчинники для олійних фарб використовуються бензин, уайт-спірит, скипидар, для поліхлорвінілових – ацетон, для клейових і водоемульсійних – вода. Більшість розчинників – токсичні, горючі та вибухонебезпечні речовини.

Розшивки: 1. Розшивання – надання певної форми особових швах цегляної або кам'яної кладки. 2. Розшивка – інструмент для виробництва зазначених робіт.

Романцемент – гідравлічна в'язка. Романцемент отримують за допомогою тонкого помелу вапняних і магнезійних мергелів обпалених при температурі $850 - 900 \text{ C}^\circ$. Романцемент може містити гіпс і різні добавки. Випускається романцемент трьох марок: 2,5; 5 і 10.

Ростверк – частина фундаменту споруди. Ростверк розподіляє навантаження на підставу, в тому числі на палії.

Ротонда – кругла в плані споруда (зал, альтанка, павільйон), оточена колонами і покрита куполом.

Руберойд – матеріал, який виготовляють, просочуючи покрівельний картон легкоплавким бітумом з наступним покриттям з одного або обох сторін тугоплавким нафтовим бітумом з наповнювачем і посипанням. Руберойд підрозділяється на покрівельний і підкладковий.

Рядкова забудова – розташування будинків з розривом між будівлями. При малої забудові будинку розташовуються не по одній лінії, а уступами.

Ряжі – заповнені каменем і піском прямокутні колоди конструкції. Ряжі влаштовуються при будівництві гідротехнічних споруд (шлюзів, гребель, мостів).

С

Саман – висушений на повітрі цегла, приготований з суміші глини, піску і соломи.

Самовентиляція – система повітрообміну через канали камер профілів або через вбудовані у віконні блоки кліматичні клапани, що встановлюється в пластикових вікнах. Самовентиляція необхідна для регулювання вологості повітря в приміщенні і запобігання випаданню конденсату на внутрішніх поверхнях вікон. У дерев'яних вікнах системи самовентиляції не встановлюються, оскільки повітрообмін здійснюється природним чином через пори деревини.

Самовільна забудова – будівництво будівлі або іншої споруди, на земельній ділянці, що не виділена порядком, встановленим законом. Особа, яка здійснила таку забудову, не набуває права власності на зведені об'єкти.

Санаторій – лікувально-профілактичний заклад, в якому лікування хворих проводять за допомогою природних чинників (клімату, мінеральних вод, лікувальних грязей, морського купання тощо) у поєднанні з іншими заходами (лікувальною фізичною культурою, лікувальним харчуванням, фізіотерапією).

Санітарно-захисна зона – зона (зі смугами чагарників, дерев, проїздами та ін.) між промисловими підприємствами, комунальними та іншими спорудами і сільбищною територією для захисту її населення від впливу промислових викидів, шуму, вібрації тощо. Ширина санітарно-захисної зони – від 50 м і більше.

Сволок – головна балка, на яку спирається стеля в старій українській хаті. У поперечному перерізі здебільшого мав форму прямокутника. Укладався на стіни по поздовжній осі хати. У житловому приміщенні був відкритим і зазвичай оздобленим розписами або різьбленням.

Сейсмічна область – тектонічно активна ділянка земної кулі, в межах якої містяться вогнища землетрусів

Сейсмостійкість споруди – здатність протистояти заданим (інтенсивністю, спектральним складом, тривалістю, повторюваністю, тощо сейсмічних впливів з розміром наслідків (соціальних втрат і економічних збитків), що не перевищують допустимих, заздалегідь встановлених сейсмічними нормами.

Сейсмостійке будівництво, антисейсмічне будівництво – зведення будинків (споруд), здатних протистояти сейсмічним силам під час землетрусів. Для сейсмостійкого будівництва вибирають сприятливе у сейсмічному розумінні місце (за сейсмічністю ділянки, користуючись спеціальними картами), вдаються до спеціальних конструктивних заходів (наприклад, максимально зменшують масу проєктованого будинку, збільшують гнучкість його несучих елементів). На ділянках сейсмічністю понад 9 балів (за прийнятою 12-бальною сейсмічною шкалою) будівництво, як правило, не ведуть.

Сель, сіль – короткотривалий бурхливий потік в руслах гірських річок із великим вмістом твердого матеріалу. Швидкість руху селю – до 10 м/с і більше, вміст наносів – від 10-15 до 75 %. В Україні поширені в Кримських горах та Карпатах.

Скло армоване – у скло запресовується відпалена, хромована чи нікельована сталевий дріт, яка служить каркасом, що утримує дрібні осколки скла при його пошкодженні.

Скло загартоване (Сталініт) – скло, нагріте до температури гартування (540–560°C) і згодом швидко рівномірно охолоджене повітрям.

Скло рідке – повітряне в'язуче, що виготовляється шляхом випалу суміші, що складається з кварцового піску, і соди. Отримане скло після дроблення розчиняють у воді. Рідке скло застосовується при виробництві бетонів зі спеціальними властивостями (кислототривких, жаростійких), вогнезахисних фарб та інших матеріалів.

Скло відбивне – має міцне покриття сріблястого кольору з бурштиновим або блакитним відтінком і володіє високими світловідбиваючими властивостями.

Скло теплозберігаюче – високоякісне скло з тонкоплівкових покриттям, яке наноситься методом вакуумного магнетронного напилення. Пропускаючи в приміщення сонячну енергію, вони при цьому не дають вийти назовні тепловому потоку, створюваному опалювальними приладами. СКЛЮ ТОНОВАНЕ – скло, що має певний відтінок. Розрізняють тонування в масі (введення барвника в процесі скловаріння) і нанесення спеціальних плівок на вже зроблене стандартне скло. Крім декоративних властивостей може пропускати певний спектр світлових хвиль.

Склопакет – герметична конструкція, що складається з листів скла і дистанційної рамки, заповненої вологопоглиначем. Залежно від кількості стекол, розрізняють однокамерні (2 скла) і двокамерні (3 скла) склопакети. Товщина стандартного однокамерного склопакета складає 24 мм (скло 4 мм, повітряний прошарок 16 мм, скло 4 мм). Двокамерний склопакет має товщину 32 мм (3 скла по 4 мм і дві повітряні прошарки по 10 мм). У середині склопакета міститься осушене повітря або інертний газ. Однокамерні і двокамерні склопакети діляться на моделі загально-будівельного призначення та зі спеціальними властивостями. Перші найбільш поширені в будівництві і використовуються для створення фасадного скління і розділових перегородок. Склопакети зі спеціальними властивостями бувають енергозберігаючі, сонцезахисні, шумозахисні, ударостійкі (триплекс). Сонцезахисні склопакети потрібні для зниження інтенсивності сонячного випромінювання в приміщенні. Їх виготовляють з використанням різних видів скла.

Скрепер – землерийно-транспортна машина, яка робочим органом (ковшем із ножом) пошарово зрізує ґрунт, переміщує і розвантажує його у відвал або розрівнює. Місткість ковша скрепера 3 - 25 м³. Скрепер застосовують переважно на землерийних і гірничих роботах.

Скляна вата, скловата – вата з безладно сплутаних коротких скляних волокон. Використовують як тепло- і звукоізоляційний матеріал.

Смальта – кольорове непрозоре (заглушене) скло у вигляді невеликих кубиків або пластинок, застосовуване для виготовлення мозаїк.

Смог – дуже забруднене повітря у великих містах і промислових центрах.

Сніговий покрив – шар снігу, утворений на земній поверхні внаслідок снігопадів. Характеризується висотою та густиною (вимірюють снігоміром), має велику випромінювальну здатність, теплопровідність незначна.

Снігомір – прилад для вимірювання висоти і густини снігового покриву. Розрізняють снігоміри об'ємні станційні та вагові похідні. Глибину снігового покриву визначають за шкалою, занурюючи цинковий циліндр (висотою 50-60 см, площею перерізу 100 см²) у сніг на глибину; густину – відношенням маси снігу до її об'єму.

Стрічкове засклення – скління, що складається з декількох окремих віконних блоків, побудованих в горизонтальному напрямку і з'єднаних між собою.

Ступінь пошкодження будівлі (споруди) – величина, що характеризує втрату первісних техніко-експлуатаційних якостей (міцності, стійкості, надійності і т.д.) в результаті впливу природно-техногенних факторів

Сходи – конструктивний елемент, що з'єднує поверхи будівлі. Складається з похилих маршів, поверхових (на одній позначці з поверхом) і проміжних (міжповерхових) сходових майданчиків. По конфігурації сходи поділяються на прямі, ламані, криволінійні, гвинтові.

Стирання – здатність матеріалу чинити опір дії дотичних (стираючих) зусиль. Являє собою втрату первісної маси зразка матеріалу, віднесеної до площі поверхні стирання.

Собор у християнській культовій архітектурі – головний храм монастиря або міста.

Сонячна батарея, фотоелектричний генератор – пристрій (сукупність напівпровідникових фотоелементів), що безпосередньо перетворює променисту енергію Сонця на електричну.

Сортамент – склад продукції за марками, профілями, розмірами. Термін «сортамент» поширений здебільшого в металургії, а «сортимент» – у виробництві лісоматеріалів.

Стадіон – комплексна спортивна споруда для тренувань і змагань з трибунами для глядачів, допоміжними спорудами і приміщеннями.

Старіння матеріалів – зміна структури і властивостей матеріалів, яку спостерігають під час їх експлуатації або тривалого зберігання. Є переважно негативним явищем: знижує електричний опір аморфних металевих сплавів, зменшує прозорість скла тощо.

Старіння металів – зміна структури і властивостей металів (особливо сплавів), що відбувається самочинно у звичайних умовах (природне старіння) або у разі нагрівання (штучне старіння). Вплив старіння металів на експлуатаційні якості виробів може бути негативним (наприклад, призводити до руйнування деталей) і позитивним (старінню заздалегідь піддають вироби, що їхні форми і розміри під час експлуатації мають бути постійними).

Стайня, конюшня – приміщення для утримання коней. Залежно від призначення розрізняють стайню для робочих і племінних коней з табунною і стаєнною системами утримання. За останньої тварин утримують індивідуально чи групами в денниках або стійлах.

Склоруберойд – рулонний матеріал, що отримується шляхом двостороннього нанесення бітумного (бітумногумового або бітумнополімерного) в'язучого на скловолокнисті полотно і покриття з одного або двох сторін суцільним шаром посипки.

Стела – вертикальна кам'яна плита (надгробок, меморіальна) з написом, рельєфним або живописним зображенням.

Стеля – нижня поверхня перекриття будинку (або його покриття), що обмежує висоту приміщення.

Стійкість споруд – здатність споруд зберігати первісний стан рівноваги у разі впливу на них зовнішніх сил. Оцінюють розрахунками, необхідними

насамперед у разі впливу на споруду горизонтальних сил: гідростатичного тиску на греблю, сейсмічних сил і вітру на висоті споруди, тиску ґрунту на підпірні стінки тощо.

Стіна будинку – вертикальна огорожувальна конструкція будинку (споруди). Розрізняють стіни несучі (сприймають, крім власної ваги, навантаження від перекриттів, покриттів, тиску, вітру тощо), самонесучі (сприймають навантаження тільки від власної ваги в межах усіх поверхів) і ненесучі (сприймають навантаження від власної ваги тільки в межах одного поверху).

Стінові матеріали – будівельні матеріали для зведення стін. До стінових матеріалів належать бетонні блоки й панелі, цегла, камені, склоблоки, склопрофіліт, панелі з азбестоцементу, анодованого алюмінію та інших листових матеріалів, арболіт, фіброліт, саман тощо.

Стойка – стовп, колона, тощо, що служать опорою балок, перекриття та працює на центральне і відцентровий стиск. Стовп – в архітектурі – стовп, колона.

Стяжка – основа під покриття – шар статі, який служить для вирівнювання поверхні нижчого шару підлоги або перекриття, додання покриттю статі на перекритті заданого ухилу, укриття різних трубопроводів, розподілу навантажень на нижні шари підлоги на перекритті.

Суглинок – пухка осадова гірська порода, що містить 10-30 % глинистих частинок (розміром менше 0,005 мм). Використовуються як сировина для виробництва цегли, черепиці, рідше – керамічної плитки.

Супісок – пухка осадова гірська порода, з вмістом глинистих частинок менше 10 %. Застосовується в якості сировини при виробництві будівельної кераміки.

Суха кладка – кам'яна кладка, що виконується з перев'язкою швів, але без застосування розчину. Для скріплення блоків застосовуються металеві анкери.

Сухі суміші – це сипучі, раціонально підібрані суміші в'язучого, заповнювача, наповнювачів з спеціальними добавками (регулятори схоплювання і твердіння, пластифікатори, тощо). Матеріали призначені для приготування будівельних розчинів, сумішей для вирівнювання бетонних підлог, приклеювання будівельних плиток, приготування ґрунтовок, шпаклівок, штукатурок. Сухі суміші зачиняються водою на місці виконання робіт.

Сходи – конструктивний елемент, що з'єднує поверхи будівлі. Складається з похилих маршів, поверхових (на одній позначці з поверхом) і проміжних (міжповерхових) сходових майданчиків. По конфігурації сходи поділяються на прямі, ламані, криволінійні, гвинтові.

Т

Таль – підвісний пристрій для піднімання вантажів на порівняно невелику висоту. Вантажопідйомність ручних талів – 0,25 - 8, талів з електричним приводом – 1 - 12,5 т. Талі застосовують для складських операцій, на монтажних та інших роботах.

Тамбур – приміщення невеликої площі всередині будівлі або зовнішня прибудова біля входних дверей. Тамбур перешкоджає переохолодженню основних приміщень.

Тахеометр – прилад, призначений для тахеометричної зйомки з метою отримання плану із зображенням ситуації і рельєфу.

Твердість – властивість матеріалу чинити опір проникненню в нього іншого, більш твердого тіла. Всі природні матеріали діляться на 10 груп по твердості.

Текучість матеріалів – властивість матеріалу практично деформуватись («текти») за незмінного навантаження, яке дещо перевищує границю пружності. Визначає здатність матеріалу піддаватися обробці тиском.

Тельфер – вантажопідйомний пристрій (таль з електричним приводом), що переміщується по монорейковій підвісній колії в цехах підприємств. Найпоширеніші тельфери вантажопідйомністю 1 - 5 т.

Теодоліт – прилад, призначений для вимірювання горизонтальних і вертикальних кутів.

Теплиця – спеціальне опалюване приміщення з покриттям зі скла, плівки тощо для вирощування овочевих, декоративних, плодкових і ягідних рослин, а також розсади. Рослини в теплицях вирощують на стелажах або безпосередньо в ґрунті.

Теплоємність – здатність матеріалу акумулювати теплову енергію, Питома теплоємність – це кількість тепла, яке необхідно передати 1 кг даного матеріалу, щоб підвищити його температуру на 1 С°.

Теплозасвоєння – здатність матеріалу поглинати тепло в контакт з іншими матеріалами.

Теплоізоляційні матеріали – будівельні матеріали та вироби, які ізолюють теплові потоки. Призначені для теплової ізоляції конструкцій будівель і споруд, а також різних промислових установок, апаратури, трубопроводів, холодильників і транспортних засобів.

Теплоносій – речовина, що переносить тепло від більш нагрітого тіла до менш нагрітого. Теплоносіями є топкові (димові) та інші гази, вода, водяна пара, рідкі метали, фреони тощо. Застосовують їх у теплових, холодильних, вентиляційних та інших агрегатах, ядерних реакторах (у них теплоносій часто слугує і сповільнювачем нейтронів).

Теплопровідність – здатність матеріалу передавати тепло від однієї своєї частини до іншої в силу теплового руху молекул. Передача тепла в матеріалі здійснюється кондукцією (шляхом контакту частинок матеріалу), конвекцією (рухом повітря або іншого газу в порах матеріалу) і випромінюванням.

Теплостійкі матеріали – матеріали зі значною теплостійкістю. До теплостійких матеріалів належать вогнетривкі матеріали, жаростійкий бетон, жаростійка сталь, жаростійкий чавун, жароміцна сталь, жароміцний чавун тощо. Теплостійкі матеріали застосовують як основний матеріал виробів (конструкцій) або у вигляді захисних покриттів.

Теплопостачання – постачання тепла (гарячої води, пари) споживачам для комунально-побутових і технологічних потреб. Джерелами тепла є

теплоелектроцентралі, котельні установки, атомні станції теплопостачання, водогрійні котли, водопідігрівники тощо.

Тераса: 1. Тераса – природна або штучно влаштована на схилі місцевості горизонтальна площадка для зведення будівель, прокладки доріжок, тощо. 2. Тераса – відкрита з трьох сторін неопалювана прибудова до будівлі, поєднана з ним дверима.

Техніка безпеки – система технічних і організаційних заходів та прийомів роботи, спрямованих на створення безпечних і здорових умов праці. Обов'язкові вимоги техніки безпеки закріплено в трудовому законодавстві, у спеціальних інструкціях, наказах тощо. Заходи з техніки безпеки вживають на підприємствах на підставі колективних договорів.

Технічний стан – сукупність властивостей будівлі або його елементів, підвладна зміни в процесі будівництва, ремонту або експлуатації і характеризується в певний момент часу ознаками, встановленими технічною документацією на цю будівлю або його елемент.

Технічне обстеження (ТО) – процес визначення (контроль) технічного стану експлуатованої будівлі, споруди або їх елементів.

Технічні умови (ТУ) – нормативно-технічний документ (частина технічної документації), що містить вимоги до експлуатаційних показників і методів контролю якості одного або кількох видів продукції всіх галузей народного господарства. Розробляють (на певний термін), якщо немає стандартів на продукцію або необхідно доповнити вимоги до неї.

Технологія – сукупність способів одержання, обробки або переробки (зміни стану, властивостей, форми) сировини, матеріалів і напівфабрикатів у процесі виробництва продукції; наукова дисципліна, що розробляє і вдосконалює ці способи. Технологією (або технологічними процесами) називають також самі процеси одержання, обробки, переробки, складання або будівництва, опис цих процесів.

Торкрет – бетон (торкретування). Спосіб бетонування, при якому бетонна суміш пошарово наноситься на бетоновану поверхню під тиском стисненого повітря з використанням цемент-гармати.

Траншея: 1) відкрита гірнична виробка трапецоїдної (у поперечному перерізі) форми. Розрізняють траншеї щодо доступу транспортних засобів з поверхні землі до вибою, задля дренажу і водовідливу, для геологічних робіт тощо; 2) вузька довга виїмка, в якій прокладають труби, кабелі зв'язку.

Трек – спортивна споруда для змагань і тренувань з вело- і мотоспорту. Доріжка треку замкнена з твердим покриттям (дерево, асфальт, бетон), підвищена по зовнішньому краю, що створює віражі з кутом нахилу від 20 до 44°.

Тричетвертна колона – колона, яка виступає з площини стіни на 3/4 свого діаметра.

Триплекс – багат шарове скло з двох або кількох аркушів, з'єднаних між собою склеювальною полімерною плівкою. Залежно від кількості шарів і товщини кожного з них, розрізняють триплекс декількох типів. Ударостійкі

скла застосовуються при склінні як вертикальних, так і горизонтальних поверхонь, наприклад, дахів.

Тугоплавкі матеріали – метали, температура плавлення яких перевищує за температуру плавлення заліза (1539 °С): ванадій, титан, цирконій, гафній, ніобій, тантал, хром, молібден, вольфрам, реній, платинові метали. Із тугоплавких матеріалів виготовляють труби, листи, дріт, фольгу, на основі тугоплавких металів – тугоплавкі сплави.

Тугоплавкі сплави – сплави на основі тугоплавких металів або тугоплавких сполук (карбідів, оксидів та ін.) Тугоплавкі сплави жароміцні, корозійностійкі, з високою густиною.

Тунель – горизонтальна або похила підземна споруда для руху транспортних засобів і пішоходів, прокладання водоводів, комунікацій тощо.

У

Укосина – розкіс, похило стоїть до стійки підпора.

Укіс – елемент віконного отвору, який є обрамленням вікна всередині і зовні приміщення. Укоси закривають шви між віконним блоком і отвором. Укоси бувають штукатурні і накладні – з гіпсокартону, пластику, деревини.

Ультрамарин – яскрава, соковита синя фарба.

Усадка (Усихання) - зменшення розмірів матеріалу при його висиханні. Визначається лінійна і об'ємна усадка в процентах.

Ф

Фанера – деревинний матеріал зі склеєних шарів (непарної кількості – 3–9 і більше) луценого шпону. Застосовують у меблевій промисловості, будівництві, машинобудуванні тощо.

Фальц – вид шва при з'єднанні листів металевої покрівлі. Найбільш герметичним і вологонепроникним є подвійний стоячий фальц. Це подовжне з'єднання, що виступає над площиною покрівлі між двома прилеглими покрівельними картинами, кромки яких мають подвійний загин.

Фальцева покрівля – покрівля з листової і рулонної оцинкованої сталі, а також зі сталі з полімерним покриттям, в якій з'єднання окремих елементів покриття виконані за допомогою фальців

Фальш-підлога – збірно-розбірні підлога промислових будівель з вентиляльованим підпіллям. У фальш-підлозі прокладаються електротехнічні та інші комунікації.

Фанера – шаруватий деревний матеріал, склеєний з непарного (три і більше) числа листів луценого шпону. Волокна шпону суміжних шарів фанери орієнтовані взаємно перпендикулярно. Підрозділяється на фанеру загального та спеціального призначення.

Фарби – природні або штучні суспензії мінеральних або органічних пігментів у плівкоутворювальних речовинах. Багато які фарби містять наповнювачі, розчинники, сикативи, пластифікатори та ін. Розрізняють фарби олійні, емалеві, водні, емульсійні та порошкові; антикорозійні, декоративні, художні, друкарські (поліграфічні), тощо.

Фасад – лицьова сторона будівлі. Розрізняють фасади: головний, боковий, задній, вуличний, дворовий, садовий.

Фасад вентильований – в даний час все більшого поширення набуває конструкція фасаду вентильованого із застосуванням панелей і додаткового утеплювача. Такий вентильований фасад поєднує швидкість монтажу, високу якість теплозахисту, довговічність, привабливий зовнішній вигляд.

Фахверк – каркасна система, що складається з пов'язаних між собою стійок, балок і розкосів. Фахверк грає не тільки конструктивну, але і декоративну роль, візуально розчленовуючи фасад.

Ферма в будівельній механіці та будівництві – плоска або просторова система з прямолінійних стрижнів, з'єднаних на кінцях шарнірами; несуча конструкція будинків (споруд), машин або механізмів.

Ферми кроквяні – решітчаста несуча конструкція, яка служить для перекриття великих прольотів.

Фібра – матеріал у вигляді волокон або вузьких смуг, застосовуваний для дисперсного армування бетонних конструкцій. При цьому підвищується опір розтягуванню, стиранню, ударних навантажень. Фібра може бути сталевий, скляної, базальтової, полімерної.

Фібробетон – конструкційний матеріал, що отримується на основі дрібнозернистого бетону, армованого тонкодисперсним синтетичним або скляним волокном, а також металевою січкою-фіброю.

Фільонка – виділені профільованими тонкими рамками ділянки стіни. Також фільонка – щиток з тонких дощок, фанери або пластику, що закриває просвіт у каркасі полотна дверей.

Фільтр – пристрій (апарат, споруда) для розділення (пропускання через фільтрувальне середовище) рідинного або газового потоку і твердих домішок в ньому, видалення з води розчинених і завислих у ній речовин (наприклад, біофільтр), виділення окремих ділянок спектра (світлофільтр) тощо.

Фільтрація – просочування, проціджування рідин або газів через порувате середовище: ґрунт, тіло гребель, стінки і дно каналів тощо. Буває усталеною, або стаціонарною, і неусталеною, або змінною у часі.

Флігель – бічна (або така, що стоїть окремо) прибудова до основної будівлі.

Флюгер – укріплене на найвищій точці споруди пристрій для визначення напрямку вітру.

Форсунка – пристрій з одним або кількома отворами для розпилювання рідини: рідкого палива в топках промислових печей і котельних установок, у циліндрах двигунів внутрішнього згорання, води у вентиляційних пристроях тощо.

Французьке вікно – широке панорамне вікно до підлоги. Виконується з штульповим з'єднанням або з розсувними стулками. В якості скління застосовуються склопакети.

Фриз – 1) середня горизонтальна частина антаблемента, що міститься між архітравом і карнизом. У доричному архітектурному ордері фриз членується на метопа і тригліфи; в іонічному та корінфському ордерах фриз – суцільна смуга з рельєфним зображенням; 2) суцільна декоративна (орнаментна чи однокольорова) смуга, що обрамляє площину підлоги або верх стіни.

Фронтон – обмежена з боків схилами даху, а знизу карнизом завершення фасаду будинку, портика, колонади, як правило, трикутної форми.

Фундамент – переважно підземна частина споруди, служить його опорою і передавальна навантаження на основу.

Х

Хвилеріз, брекватер – гідротехнічна споруда, що захищає акваторію порту, причали та берегові ділянки водойм від вітрових хвиль. Розрізняють хвилерізи огорожувальні, оточені водним простором, і берегозахисні, розташовані біля берега.

Холодостійкість у техніці – здатність матеріалів, переважно металів, зберігати пластичність і в'язкість зі зниженням температури. Характеризується так званими температурами переходу в крихкий стан або критичними температурами крихкості, що їх визначають механічним випробуванням.

Храм – спеціальна споруда для відправлення релігійного культу.

Ц

Цегла – штучний кам'яний будівельний матеріал (виріб) правильної форми (зазвичай прямокутний паралелепіпед). Розрізняють цеглу будівельну (глиняна випалена, вапняно-піщана автоклавна), вогнетривку (вогнетривкі матеріали) і тугоплавку (вогнетривкість не менша за 1350°C).

Цегла керамічна – продукт випалу сирцю, виготовленого на основі глини. Традиційно застосовується як стіновий матеріал. Готується з стрічкових (або вторинних) глин з використанням домішок або без них.

Цегла клінкерна – керамічний будівельний матеріал, виготовлений з глинистого сировини і обпалений до повного спікання. Цегла клінкерна використовується для мощення.

Цегла лекальна – виготовлена за спеціальними малюнками і витесана за лекалом цегла, застосовувана для декоративного оздоблення карнизів, кутів, арок. Професійною мовою мулярів – штучний набір.

Цегла облицювальна – керамічна цегла, що має на ложковій і тичковій гранях (що виходять на поверхню фасаду) декоративний (3–5 мм) зовнішній шар що складається з глин, які купують при випалюванні рожево-бежевий відтінок.

Тіло такого цегли складається зі звичайних глин, що застосовуються для виробництва червоної керамічної цегли.

Цегла вогнетривала (цегла шамотна) – матеріал, здатний протистояти дії високих температур, не розплавляючись і не розтріскуючись. Застосовується як футеровка (внутрішнє оздоблення) високотемпературних агрегатів (печей).

Цегла пустотіла – цегла з наскрізними і нескрізними круглими, щілиноподібними, овальними, квадратними порожнечами.

Цегла силікатна – цегла, що виготовляється методом напівсухого пресування з раціонально підібраної суміші кварцового піску, повітряного вапна і води. Цегла силікатна застосовується при зведенні несучих стін багатоповерхових будинків.

Цементний розчин – суміш цементу, піску і води.

Цементи – група в'язучих матеріалів (в основному гідралічних). При взаємодії з водою або іншими рідинами утворюють пластичну масу, яка, тверднучи, перетворюється в камнеподібне тіло. Поділяються за складом, видом клінкеру, міцності при твердінні, термінами схоплювання, тощо. По міцності на вигин і стиск виділяються марки 200, 300, 400, 500, 550 і 600.

Цемент-гармата – машина, якою на поверхню цегляної або бетонованої конструкції (або форми для їх виготовлення) набризкують бетонну або розчинну суміш (торкретування). Цемент-гармату застосовують у будівництві й ремонті гідротехнічних, промислових і громадських споруд, як піскоструминний апарат.

Церква – культова споруда, будинок, де відбуваються релігійні відправи.

Цех – виробничий підрозділ промислового підприємства (заводу, фабрики), який випускає готову продукцію або її частину, виконує допоміжні та господарські роботи з обслуговування основного виробництва або підприємства загалом.

Циклон у техніці – апарат для очищення газу (повітря) від завислих твердих частинок під дією відцентрових сил. Застосовують в системах пило- і золовловлювання, газоочищення тощо.

Цинкування – нанесення (електролізом або іншим способом) на поверхню металевих виробів шару цинку або його сплавів. Захищає вироби від корозії металів.

Цвяхи – найпростіші кріпильні деталі. Цвяхи поділяють на будівельні, толеві, покрівельні, формувальні, шпалерні, тарні, штукатурні, декоративні тощо.

Цоколь – нижня частина зовнішньої стіни будівлі, що розташована безпосередньо на фундаменті, або верхня, надземна частина стрічкового фундаменту.

Ч

Чавун – сплав заліза з великою кількістю вуглецю (більш 2,14 %) та іншими елементами. Основна маса чавуну переробляється в сталь.

Чавун білий – чавун, в якому весь вуглець знаходиться у виді карбїду залїза або цементиту.

Чавун високоміцний – матеріал, в якому вуглець присутній у вигляді кулястого графіту. Маркування – ВЧ.

Чавун ковкий – ковкий чавун одержують шляхом випалу виливків із білого чавуну. При цьому вуглець набуває вигляду пластівчастого графіту. Маркування – КЧ.

Чавун сірий – вуглець в сірому чавуні присутній у вигляді пластівчастого або волокнистого графіту. Маркування – РАХ.

Черепиця – штучний покрівельний матеріал. Залежно від використовуваного матеріалу, черепиця підрозділяється на керамічну, цементопіщану, металеву тощо.

Черепиця глиняна – керамічний покрівельний матеріал, що виготовляється з глинистої сировини з добавками. Один з найдавніших покрівельних матеріалів. Довговічний, вогнестійкий.

Червона лінія – у містобудуванні червона лінія – лінія, яка відокремлює забудовану територію від незабудованого простору (площа, вулиця). За червону лінію не повинна виходити жодна з будівель кварталу.

Червоностійкість – здатність сплавів зберігати за підвищеної температури високу твердість і стійкість проти зношування. Підвищеною стійкістю відзначається інструментальна сталь.

Черепиця – штучний покрівельний матеріал із керамічної сировини (глиняна черепиця), цементно-піщаного (цементна черепиця), інколи вапняно-піщаного (силікатна черепиця) розчину. Довговічна, вогне- і морозостійка, водонепроникна.

Черепиця глиняна – штучний керамічний матеріал, призначений для покрівель у малоповерховому будівництві.

Черепиця скляна – виріб, виготовлений способом пресування і призначений для світлопрозорого покриття будівель.

Чиста підлога – верхня видима поверхня підлоги.

Чистий стеля – нижня видима поверхня стелі.

Чорна підлога (накат) – настил по балках перекриття, на який укладається утеплювач.

Чорна стеля – настил по стельових балках, закритий знизу шаром облицювання.

Чорна металургія – галузь важкої промисловості, підприємства якої виробляють чавун, сталь, прокат, сталеві й чавунні труби, феросплави, металеві вироби промислового призначення. До чорної металургії належать також підгалузі з видобування залізної і марганцевої руд і виробництва їх концентратів, агломерату, окатишів, флюсових вапняків, вогнетривкої сировини і вогнетривів, коксу та іншої продукції, що її використовують переважно як сировину для виробництва чорних металів.

Чорні метали – промислова назва залїза і його сплавів.

Ш

Шамот – обпалена до спікання вогнетривка глина, піддана потім подрібненню (тонкого помолу).

Шанець – отвір, що залишається в бетонному фундаменті або підлозі. Шанець служить для установки анкерних болтів.

Шанцевий інструмент – інструмент, який використовують для виконання вручну інженерних робіт (самоокопування, зведення фортифікаційних споруд, мостів тощо).

Шапіто – тимчасова циркова споруда розбірної конструкції з брезентовою покрівлею.

Шар бетону захисний – шар бетону, який розміщують між гранню елемента та зовнішньою твірною арматури.

Шахта – 1) гірниче підприємство з видобування корисних копалин підземним способом. Охоплює споруди на поверхні (підйомні установки, копри, вентиляційні надшахтні пристрої і компресорні станції, адміністративно-побутові комбінати тощо) і підземні гірничі виробки; 2) вертикальний подовжений простір у шахтній печі, ліфті тощо.

Швелер – виріб (переважно сталевий) коробчастого П-подібного профілю. Застосовують швелер головним чином у будівництві та машинобудуванні.

Шифер – матеріал, отриманий армуванням цементного каменю тонкими волокнами азбесту.

Шлаки вулканічні – викинуті з кратера і застигли частинки багато насиченого газом вулканічного розплаву. Використовуються в якості заповнювачів для легких бетонів.

Шлакобетон – бетон, заповнювачем для якого слугують паливні або металургійні шлаки. В'язучі речовини в шлакобетоні – зазвичай портландцемент і шлакопортландцемент. Об'ємна маса шлакобетону – 1200–2100 кг/м³, міцність на стиск – 2,5–40 МПа. Застосовують шлакобетон для зведення монолітних огорожувальних конструкцій, виготовленні блоків, панелей тощо.

Шлюз: 1) шлюз-регулятор – гідротехнічна споруда (гребля з отворами або трубами і затворами в них), якою регулюють витрату і рівень води в каналах; 2) судноплавний шлюз – гідротехнічна споруда для піднімання або опускання суден (плотів) з одного рівня води (річки, каналу) на інший; 3) шахтна споруда для перепуску людей, вантажів і транспортних засобів без порушення вентиляції, для регулювання розподілу повітря у вентиляційній мережі; 4) похилий жолоб із нерівностями, по якому пропускають суміш води і подрібненої руди (піску) під час гравітаційного збагачування корисних копалин. Шлюз – шлюзовий відсік – камера (відсік) для виходу людей з герметичного приміщення (наприклад, кабіни космічного корабля) або входу в нього без порушення герметичності.

Шосе – шлях із твердим покриттям для руху зазвичай автомобільного транспорту.

Шляхопровід – міст на перетині двох або більше транспортних магістралей, споруджуваний для незалежного руху транспортних засобів.

Шпаклівки – оздоблювальні склади для вирівнювання поверхонь перед фарбуванням. Виготовляються гіпсові, клеєві, олійні, полімерні та лакові.

Шпатель – інструмент (лопатка або загострений стрижень), яким змішують та розтирають фарби, замазують, зарівнюють (шпаклівкою) щілини та заглиблення.

Шпон – облицювальний матеріал у вигляді тонких листів деревини, що отримується шляхом струганням брусів цінних порід (струганій), або лущенням коротких пропарених колод з берези, вільхи, сосни на шпонострогальних верстатах (лущених). Лущений шпон використовується для виготовлення шаруватої деревини, фанери. Пиляний шпон виготовляють з деревини ялини, сибірського кедра, ялиці. Він є найбільш високоякісним і застосовується при виготовленні музичних інструментів

Штапики (розкладки по склу) – рейки різної форми (звичайної плоскої або закругленою), призначені для кріплення склопакета в рамі, а також скла і фільонок в дверних полотнах.

Штатив (стоячий, нерухомий) – пристрій (розсувна тринога, стояк тощо) для встановлення і закріплення кіно- і фотоапаратів, геодезичних та інших приладів, хімічного посуду.

Штольня – горизонтальна або трохи похила гірнична виробка, що безпосередньо виходить на земну поверхню. Розрізняють штольні розвідувальні та експлуатаційні (відкотні, вентиляційні, водовідливні).

Штукатурка – обробний матеріал, що отримується шляхом змішування в певній пропорції в'язучих речовин (цемент, вапно, гіпс, тощо), піску та води.

Щ

Щебінь – шматки каменю розміром 5-70 мм (для гідротехнічного будівництва до 150 мм). Отримують шляхом дроблення бутового каменю або вибуху гірських порід з подальшим дробленням до відповідної фракції. Щебінь може мати як природне, так і штучне походження. Застосовується в якості заповнювача в бетони, в дорожньому будівництві, тощо.

Щепа – напівфабрикат, одержуваний шляхом подрібнення деревної сировини. Розрізняють щепа технологічну, зелену (містить домішки листя і кори) і паливну. Технологічна щепа використовується для виробництва деревоволокнистих і деревостружкових плит.

Я

Ядро деревини – внутрішня, найстаріша частина деревини багатьох деревних рослин. Від заболоні ядро деревини відрізняється більшою щільністю і темнішим забарвленням (наприклад, у дуба – буре, у барбарису – жовте, у чорного дерева

– чорне). Основна функція ядра деревини – опірна. Ядро деревини майже не бере участі в проведенні рідини, має високу стійкість проти гниття й ураження патогенними грибами.

Ядро жорсткості – конструктивний елементи багатопверхового будинку, який забезпечує його стійкість до впливу горизонтальних навантажень.

Якісна сталь – сталь підвищеної чистоти, що містить невелику кількість шкідливих домішок сірки та фосфору. До якісної сталі належать леговані сталі й деякі вуглецеві сталі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш. – Львів, 2011 – 114 с.
2. Шмиг Роман. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури. / Роман Шмиг. – Львів, 2010. – 180 с.
3. Волошин В. Ф. Словарь архитектурно-строительных терминов. / В. Ф. Волошин, Н. А. Зельтен. – М. : Высш. шк., 1990. – 188 с.: ил.
4. Поплавский В. С. Архитектурно-строительный словарь. / В. С. Поплавский. – М. : Слава, 1993. – 320 с.: ил.
5. Официальные термины и определения в строительстве, архитектуре и жилищно-коммунальном комплексе./ Сост.: Е. Н. Заболоцкая, И. Н. Евтюхова, И. Н. Докучаева, В. П. Березин – 2-е изд.– М. : ФГУП ВНИИТПИ Госстроя России, 2004. – 228 с.
6. Дом: Строительная терминология. (Справочник строителя). Сост. В. Бурминов. – М. : Бук пресс, 2006. – 240 с.

Довідкове видання

СЛОВНИК БУДІВЕЛЬНИХ ТЕРМІНІВ ТА СПОЛУЧЕНЬ

(для студентів 2–5 курсів денної та заочної форм навчання галузі знань 19 – Архітектура та будівництво спеціальності 192 – Будівництво та цивільна інженерія; професійне спрямування «Промислове та цивільне будівництво», «Міське будівництво і господарство», «Теплогазопостачання та вентиляція», «Водопостачання та водовідведення»)

Укладач **ЖИЛЯКОВ** Валерій Якович

Відповідальний за випуск *В. С. Шмуклер*
Редактор *В. І. Шалда*
Комп'ютерне верстання *В. Я. Жиликов*

План 2019 , поз. 1М

Підп. до друку 05.12.2019. Формат 60 × 84/16.

Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 3,4.

Тираж 50 пр. Зам. № .

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rektorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.